

## บทที่ 2

### วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดนครพนม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร ตำรา บทความ อินเทอร์เน็ต และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อหา ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัย
2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
3. หมอดินอาสาและบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสา
4. บริบทจังหวัดนครพนม
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 1. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัย

##### 1.1 ความหมายของปัจจัย

สามารถ เสถียรทิพย์ (2548: 7) กล่าวถึงความหมายของปัจจัยไว้ว่า ปัจจัย หมายถึง เหตุอันเป็นทางให้เกิดผล หนทาง เช่น การศึกษาเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้ความสามารถ คำ “ปัจจัย” กับคำ “เหตุ” มักใช้แทนกันได้ เครื่องอาศัยยังชีพเครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิตของบรรพชิต มีอยู่ 4 อย่าง คือ ฝ้านุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) ยารักษาโรค (เภสัช) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย คือ ปัจจัย 4 ซึ่งโดยปริยาย หมายถึงเงินตราก็ได้ดังนั้นปัจจัยจึงมีความหมายหลากหลาย และโดยแท้จริง ปัจจัยเป็นเหตุอันเป็นทางให้เกิดผลทำให้เกิดความรู้ความสามารถ ปัจจัยจึงเป็นพฤติกรรมกระทำ การแสดงตนในทางใดทางหนึ่งของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน

##### 1.2 ลักษณะของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม

สำราญ แสงคารา (2541: 19-21) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ไว้สองปัจจัย คือ ปัจจัยนำเข้า และปัจจัยความสามารถหรือสนับสนุน มีรายละเอียดดังนี้

**1.2.1 ปัจจัยนำเข้า** ปัจจัยนำเข้าประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ ค่านิยมและการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจูงใจบุคคลหรือกลุ่มให้กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยส่วน

บุคคลหรือกลุ่มที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ที่อาจช่วยสนับสนุน และบางครั้งก็ไปจำกัดการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยนำเข้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและมีอิทธิพลต่อมนุษย์โดยตรง

### 1.2.2 ปัจจัยสนับสนุน ซึ่งประกอบไปด้วย

1) โอกาส (opportunity) คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์ เมื่อผู้กระทำพิจารณาแล้วเห็นว่า ภายใต้สถานการณ์นั้นมีช่องทาง จังหวะเวลาที่เหมาะสม และเปิดโอกาสให้เลือกกระทำได้ ดังนั้น การที่บุคคลจะตัดสินใจ และประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป จึงขึ้นอยู่กับโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น

2) ความสามารถ (ability) คือ การยอมรับของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังของตนเองในการที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดจนบรรลุผลสำเร็จ ภายใต้สถานการณ์นั้นๆ ผู้กระทำจะตระหนักถึงความสามารถของตนเองก่อนที่จะมีการตัดสินใจและกระทำ เพราะรู้ว่าถ้าตัดสินใจกระทำไปแล้วจะมีความสามารถกระทำได้นั่นเอง ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วบุคคลจะกระทำพฤติกรรมใดๆ จะพิจารณาขีดความสามารถของตนเองที่มีอยู่เสียก่อน

3) การสนับสนุน (support) คือการช่วยเหลือ ซึ่งผู้กระทำจะเป็นผู้เลือก ดังนั้น บุคคลมักจะมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจและกระทำพฤติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อรู้ว่าจะได้รับ การสนับสนุนจากผู้อื่น

4) ปัจจัยเสริม (reinforcing factors) เป็นปัจจัยที่แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมนั้น ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งที่แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ และชนิดของแหล่งเสริมแรงของผู้เกี่ยวข้องบางคนจะมีอิทธิพลต่อการทำให้เกิดพฤติกรรมนั้นมากกว่าคนอื่น เช่น กลุ่มเพื่อน ครอบครัว กลุ่มชมรม กลุ่มอาชีพและสมาคม ดังนั้นในการวางแผนจัดทำโครงการจะต้องคำนึงถึงปัจจัยเสริมแรงผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการประเมินผลย้อนกลับในกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้าและปัจจัยสนับสนุน

## 2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

### 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่

#### 2.1.1 ความหมายของบทบาท

สงวนศรี วิรัชชัย (2527: 23-24) กล่าวว่าถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบบทบาทอยู่

5 ลักษณะ คือ

1. บทบาทตามที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม องค์การกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม องค์การนั้นๆ
2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ
3. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่ง คิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่
4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้ในตำแหน่ง
5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้ในตำแหน่ง ซึ่งมักจะมีการเลืกรับรู้และรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงได้

นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้อีกเชลซ์นิก (Selznick, 1977: 34-35) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (the socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้
2. บทบาทที่ควรกระทำ (the perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทที่กำหนดไว้ ไม่ตรงตามอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้
3. บทบาทที่กระทำจริง (the performed role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

เลวินสัน (Levinson, 1991: 74) จำแนกความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการดังนี้

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน (norms) ความคาดหวัง (expectations) ข้อห้าม (taboos) ความรับผิดชอบ (responsibilities) และอื่นๆที่มีลักษณะซึ่งผูกพันกับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ ซึ่งความหมายนี้มุ่งเน้นหน้าที่อันควรกระทำ
2. บทบาท หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิดและปฏิบัติเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ
3. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่จะกระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมหรือแนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนโดยตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

### 2.1.2 ลักษณะของบทบาท

โคเฮน (Cohen, 1979 : 35) ได้เสนอเกี่ยวกับลักษณะของบทบาทไว้ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกกำหนด เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่ง แม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติตามบทบาทที่คาดหวัง โดยผู้อื่นเรายังคงยอมรับว่าบุคคลจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้

2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่ง

3. บทบาทที่กระทำจริงเป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพได้กระทำจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจเป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวังและตนเองคาดหวังด้วย

จากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของบทบาทในรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของบทบาททั้งหลายมีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง บทบาทที่ปฏิบัติจริง และบทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ ก็จะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ราบรื่น แต่ถ้าบทบาทดังกล่าวไม่สอดคล้องกันเช่น บทบาทที่ปฏิบัติจริงไม่ตรงกับบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง เป็นต้น สถานการณ์เช่นนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งของบทบาท

### 2.1.3 ความขัดแย้งในบทบาท (Role Conflict)

ในบางครั้งบทบาทอาจขัดแย้งกันได้ เมื่อแต่ละบุคคลมีหลายสถานภาพจึงมีหลายบทบาท ดังนั้นอาจมีบทบาทที่ขัดกันได้ในบางครั้ง เมื่อต้องแสดงบทบาทที่ต่างกันในเวลาเดียวกันความขัดแย้งในบทบาทเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนของส่วนประกอบต่างๆ เป็นสถานการณ์ซึ่งบุคคลทั้งสองหรือมากกว่าไม่สามารถก่อให้เกิดองค์ประกอบทางด้านความพึงพอใจซึ่งกันและกันหรือความสัมพันธ์ทางด้านบทบาทซึ่งสามารถเป็นผลมาจากหลายๆ สาเหตุและอาจเกี่ยวข้องกับกลุ่มของพฤติกรรมความขัดแย้ง โดยปกติที่มาของความตึงเครียดมาจากความขัดแย้งในบทบาท เป็นความคาดหวังซึ่งผู้บริหารจะกระตือรือร้นและมีความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ใต้บังคับบัญชาและเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดกฎขององค์กร ความขัดแย้งในบทบาทเกิดขึ้นเมื่อการติดต่อสื่อสารของความคาดหวังในงานพิสูจน์แล้วผิดพลาด ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความไม่แน่นอนของความคาดหวัง การคาดหวังที่มากเกินไปหรือไม่เหมาะสมระหว่างความคาดหวัง

### 2.1.4 ความคลุมเครือในบทบาท (role ambiguity)

<http://moe.go.th> (9/3/2551) กล่าวไว้ว่า บทบาทไม่ชัดเจนหรือความคลุมเครือในบทบาทคือ การที่บุคคลที่ข้อมูลไม่เพียงพอเกี่ยวกับบทบาทของตน ไม่ทราบความคาดหวังของฝ่ายบริหาร ไม่มีการชี้แจงอย่างชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของงาน ความรับผิดชอบ และความคาดหวังของงาน ขาดการให้ข้อมูลย้อนกลับ ทำให้สับสน ผลการปฏิบัติงานต่ำ รวมทั้งเกิดแรงจูงใจในการลาออก บทบาทไม่ชัดเจนมักพบมากในองค์กรขนาดใหญ่หรือมีโครงสร้างองค์กรไม่ดี

ความคลุมเครือในบทบาทคือ การขาดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในเรื่องของข่าวสารที่ถูกต้องสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ และความรับผิดชอบว่าบทบาทควรจะเป็นอย่างไรจึงจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างดีที่สุด ความคลุมเครือในบทบาทเกิดขึ้น เมื่อผู้ต้องปฏิบัติตามบทบาทไม่มีความแน่ใจในเป้าหมายที่จะทำให้สำเร็จตามหน้าที่หรือเกิดความไม่แน่ใจว่าจะทำให้สำเร็จตามเป้าหมายได้ หรือความคลุมเครือในบทบาทเกิดขึ้นเมื่อเงื่อนไขในบทบาทที่มีลักษณะที่ได้แย้งกัน มีรายละเอียดไม่ชัดเจนแน่นอน ทำให้บุคคลเกิดความลังเลใจว่าจะแสดงบทบาทอย่างไร ส่วนในเรื่องความไม่แน่ใจจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรริเริ่มงานใหม่ นอกจากนี้ ความคลุมเครือในบทบาทเกิดขึ้นเมื่อไม่มีการนิยามบทบาทอย่างเพียงพอหรือไม่รู้บทบาทเหล่านั้นอย่างชัดเจน เพราะบุคคลไม่แน่ใจว่าพวกเขาควรกระทำในสถานการณ์เช่นนี้อย่างไร หรือผู้สวมบทบาทของบุคคลนั้นจะประสบความคลุมเครือในบทบาทที่เหมาะสมกับตำแหน่งที่ได้รับในองค์กร

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความคลุมเครือในบทบาทเกิดจากความไม่ชัดเจนในบทบาทและเป้าหมายสำหรับการปฏิบัติงาน เนื่องจากขาดข้อมูลที่ถูกต้องและจำเป็น เมื่อบุคคลเกิดความคลุมเครือในบทบาทขึ้นจะสร้างความไม่พอใจในบทบาทของตนเพิ่มขึ้นและเกิดความกังวลใจ ทำให้การปฏิบัติงานด้อยคุณภาพ

สรุปความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทมีดังนี้

- 1) ทำให้เกิดการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิก ตามความถนัดและ ความสามารถ
- 2) ทำให้สมาชิกในสังคมรู้ถึงฐานะและความรับผิดชอบของตนเอง
- 3) ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบ สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามหน้าที่ของตน

ไม่ก้าวก่ายกัน

- 4) ทำให้สมาชิกแต่ละคน รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนตาม

สถานภาพและบทบาท

## 2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

<http://moe.go.th> (9/3/2551)

### 2.2.1 ทฤษฎีบทบาท (role Theory)

การเข้าใจทฤษฎีบทบาทจะทำให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ได้ ดังนั้นสมาชิกทุกคนในสังคม จึงควรที่จะเรียนรู้บทบาทของกันและกันว่าเมื่อไร เวลาไหน และที่ใด บุคคลควรจะแสดงบทบาทอย่างไรจึงจะเหมาะสมอันเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย

ทฤษฎีบทบาทมีการมองใน 2 ลักษณะ คือ แนวโครงสร้างและแนวปฏิสังสรรค์ สัญลักษณ์นิยม ในลักษณะแนวโครงสร้างนิยมนั้น บทบาทจะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนด กฎเกณฑ์ไว้ในสังคม ถูกคาดหวังไว้ว่าบุคคลในสถานภาพใดควรมีบทบาทอย่างไร เมื่อบุคคลเข้าดำรงในสถานภาพนั้นๆ ก็จะมีบทบาทตามที่สังคมคาดหวังไว้เช่นนั้นและบุคคลอื่นๆ ก็จะคาดหวังบทบาทของผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ตามที่คิดว่าเป็นค่านิยม บรรทัดฐานที่กำหนดให้ มีบทบาทพฤติกรรมนั้นๆ ส่วนการมองบทบาทในแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม จะให้ความสำคัญกับกระบวนการ ซึ่งบุคคลจะทำความเข้าใจได้ว่า บุคคลอื่นให้ความหมายและคาดหวังกับตนเองอย่างไร ในการที่จะมีบทบาทในสังคม อันจะเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีการปฏิสังสรรค์ทางสังคมต่อกันนั้นๆ เองด้วย

### 2.2.2 ทฤษฎีของการจัดเกลาทางสังคม

บุคลิกภาพของคนเราประกอบด้วยคุณลักษณะของบุคคลในด้านความคิด ความรู้สึกและความทรงจำ ดังนั้นบุคลิกภาพจึงมีองค์ประกอบ 3 ประการดังนี้

- 1) ความรู้ความเข้าใจ เช่น ความคิด สติปัญญา ความทรงจำและความเข้าใจ
- 2) พฤติกรรม เช่น ความฉลาด ทักษะและ ความสามารถ
- 3) อารมณ์ เช่น ความรู้สึก และการรับรู้

นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาเห็นว่า บุคลิกภาพเป็นผลมาจากอิทธิพลทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการจัดเกลาทางสังคมจึงมีผลทำให้บุคลิกภาพแต่ละบุคคลมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยแต่ละทฤษฎีจะมีแนวความคิดที่แตกต่างกันดังนี้

### 2.2.3 ทฤษฎีกระจกส่องตน (The looking - glass self) ผู้พัฒนาทฤษฎีนี้คือ ชาร์ล

ฮัลตัน คูลลี (Charles Horton Cooley, 1864-1929) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน คูลลีอธิบายว่าการพัฒนาตน (self) มีลำดับขั้นตอน 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) การเห็นพฤติกรรมของตนที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น (perceive)
- 2) วิพากษ์พฤติกรรมของตน (judgments)
- 3) ประเมินค่าพฤติกรรมของตนและผู้ที่เราพบเห็น (evaluate) คูลลีเชื่อว่าการพัฒนาตน (self) จะสมบูรณ์ที่สุดในกลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) คือ ครอบครัว

### 2.2.4 ทฤษฎีระบบสังคม (social system theory) ทฤษฎีนี้ Getzels และ Guba

(1968: 45) ได้สร้างมาวิเคราะห์พฤติกรรมในองค์กรต่างๆ ที่จัดขึ้นเป็นระบบสังคม แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านสถาบันนิติ และด้านบุคลามิติ

#### 1) ด้านสถาบันนิติ ประกอบด้วย

(1) สถาบัน ได้แก่ หน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งจะเป็น กรม กอง โรงเรียน โรงพยาบาล บริษัทร้านค้า หรือโรงงานต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมของหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ครอบคลุมอยู่

(2) บทบาทตามหน้าที่ สถาบันจะกำหนดบทบาท หน้าที่ และตำแหน่ง ต่างๆ ให้บุคคลปฏิบัติ มีกฎและหลักการอย่างเป็นทางการ และมีธรรมเนียม การปฏิบัติที่มีอิทธิพล ต่อบทบาท

(3) ความคาดหวังของสถาบันหรือบุคคลภายนอก เป็นความคาดหวัง ที่สถาบัน หรือบุคคลภายนอกคาดว่าสถาบันจะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เช่น โรงเรียนมีความ คาดหวังที่จะต้องผลิตนักเรียนที่ดีมีคุณภาพ ความคาดหวังมีค่านิยม ของสังคมครอบคลุมอยู่

#### 2) ด้านบุคลามิติ ประกอบด้วย

(1) บุคลากรแต่ละคนซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในสถาบันนั้นๆ เป็นบุคคล ใน ระดับต่างๆ เช่น ในโรงเรียนมีผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ คนงาน ภารโรง มีวัฒนธรรมย่อยที่ ครอบคลุมต่างไปจากวัฒนธรรมโดยรวม

(2) บุคลิกภาพ หมายถึง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ เจตคติ อารมณ์ และแนวคิด ซึ่งบุคคลที่เข้ามาทำงานในสถาบันนั้นจะมีความแตกต่างปะปนกันอยู่และมีธรรมเนียม ของแต่ละบุคคลเป็นอิทธิพลครอบงำอยู่

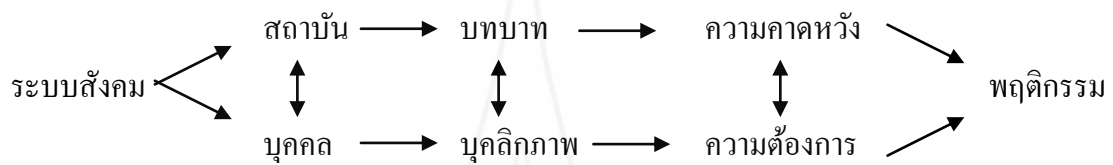
(3) ความต้องการส่วนตัว บุคคลที่มาทำงานสถาบันมี ความต้องการที่ แตกต่างกันไป บางคนทำงานเพราะต้องการเงินเลี้ยงชีพ บางคนทำงานเพราะความรัก บางคน ต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ความก้าวหน้า บางคนต้องการการยอมรับ บางคนต้องการความมั่นคง ปลอดภัย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีค่านิยมของตนเองครอบคลุมอยู่

ด้านสถาบันมิตินั้นจะยึดถือเรื่องสถาบันซึ่งมีบทบาท ต่างๆ เป็นสำคัญ บทบาทที่สถาบันได้คิดหรือกำหนดไว้จะต้องชี้แจงให้บุคลากรในสถาบันได้ทราบอย่างเด่นชัด เพื่อ จะได้กำหนดการคาดหวังที่สถาบันได้กำหนดไว้ในบทบาทของตนออกมาตรงกับความต้องการของ ผลผลิตของสถาบันนั้น ส่วนในด้านบุคลามิติ ประกอบด้วยตัวบุคคลที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถาบันนั้น ซึ่งบุคคลที่ปฏิบัติงานอยู่ก็มีบุคลิกภาพที่เป็นตัวเองที่ไม่เหมือนกัน ในแต่ละคนต่างก็มีความต้องการ ในตำแหน่งหน้าที่การงานที่แตกต่างกันออกไป ทั้งสองมิตินี้ระบบสังคมเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อการ

บริหารงานเป็นอันมาก

### 2.2.5 ทฤษฎีกระบวนการทางสังคม เกทเซลส์และกูบา Getzels and Guba (1968:

56) กล่าวเกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า ในระบบสังคมหนึ่งๆ จะประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ มิติด้านสถาบัน ได้แก่ สถาบัน บทบาท และความคาดหวัง ส่วนมิติด้านบุคคล ได้แก่ บุคลิกภาพและความต้องการ มิติทั้งสองด้านนี้ต่างมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และผลสุดท้ายก็จะเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้ในสังคม ดังภาพที่ 2.1



ภาพที่ 2.1 แบบจำลองกระบวนการทางสังคม

ที่มา : เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2521 : 54)

ความหมายของบทบาท แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ บทบาท และสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นๆ มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมาย

### 3. หมอдинอาสาและบทบาทหน้าที่ของหมอдинอาสา

กรมพัฒนาที่ดิน (2545: 3-4) อธิบายเกี่ยวกับหมอдинอาสาในมิติต่างๆ ไว้ดังนี้

#### 3.1 หมอдинอาสา

##### 3.1.1 ความหมายของหมอдинอาสาและหมอдинในมิติต่างๆ

หมอдинอาสา หมายถึง เกษตรกรที่สนใจในการพัฒนาที่ดินและอาสาที่จะเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งแต่งตั้งให้เป็นหมอдинอาสาเพื่อช่วยเหลืองานของกรมพัฒนาที่ดิน เป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดินใน

การรับ-แจ้งข่าวสารด้านการพัฒนาที่ดิน ให้คำแนะนำในการเผยแพร่ความรู้แก่เกษตรกร หมอดินอาสา คือ ประชาชนที่มีความสนใจในการพัฒนาดินและอาสาเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งเรียกว่า “ Volunteer Soil Doctors”

**3.1.2 ความเป็นมาของหมอดินอาสา** ความเป็นมาของหมอดินอาสา กรมพัฒนาที่ดิน ได้ตั้งหมอดินอาสาขึ้นมาช่วยงานกรมพัฒนาที่ดิน ตั้งแต่ปี 2538 ในปี 2551 มีหมอดินอาสาอยู่ทั่วประเทศประมาณ 70,000 คน เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดิน ระหว่างเกษตรกรในหมู่บ้านกับกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน โดยการดำเนินงานโครงการดังกล่าว จะเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน ซึ่งจำเป็น ต้องทำการสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน/รายบุคคล โดยล่ำพังกำลังเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดินและเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง กรมพัฒนาที่ดินจึงได้จัดทำโครงการพัฒนาหมอดินอาสาขึ้นมา เพื่อสร้างเครือข่ายหมอดินอาสาขึ้นมาช่วยงาน และทำการปรับปรุงประสิทธิภาพและยกระดับการทำงานของหมอดินอาสาให้สามารถช่วยงานของกรมฯและภาครัฐได้มากขึ้น

### 3.1.3 ประเภทของหมอดินอาสา

1) หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน คือประชาชนที่ได้รับการคัดเลือก สมัครใจ และอาสาตลอดจนมีความเหมาะสมที่จะทำงานหมอดินอาสา หนึ่งหมู่บ้านมีหมอดินอาสาสมัครหนึ่งคน จะเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน ร่วมช่วยเหลือดำเนินงานการดูแลรักษาทรัพยากรดินของท้องถิ่น

บทบาทหมอดินอาสา คือ เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการคัดเลือก/แต่งตั้งให้เป็นหมอดินอาสาหมู่บ้านละ 1 คน และเป็นสมาชิกในเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบล

2) หมอดินอาสาประจำตำบล คือ หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินหรือแต่งตั้งจากหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในตำบลร่วมช่วยเหลืองานของกรมพัฒนาที่ดิน ด้านการดูแลทรัพยากรดิน และประสานงานกับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนและเกษตรกร

บทบาทหมอดินอาสาประจำตำบล คือ เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำตำบล และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับตำบล ปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

3) หมอดินอาสาประจำอำเภอ คือ หมอดินอาสาประจำตำบลที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำตำบล หรือแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เป็นตัวแทนของ

หมอดินอาสาประจำตำบล เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในอำเภอ ร่วมช่วยเหลืองานของกรมฯ ด้านการดูแลทรัพยากรดินและเป็นผู้ประสาน สื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินกับหมอดินอาสา และเกษตรกร หรือกับหน่วยงานอื่นๆ

บทบาท หมอดินอาสาประจำอำเภอ คือ เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำอำเภอ และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับอำเภอ ปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกหมอดินอาสาประจำตำบล

4) หมอดินอาสาประจำจังหวัด คือ หมอดินอาสาประจำอำเภอที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำอำเภอ หรือแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดิน เป็นตัวแทนของหมอดินอาสาและเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในระดับจังหวัด

บทบาทหมอดินอาสาประจำจังหวัด คือ เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำจังหวัด และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับจังหวัด ปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกหมอดินอาสาประจำอำเภอ

### 3.1.4 คุณสมบัติของหมอดินอาสา

1) คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน มีอยู่ 7 ประการคือ

- (1) ไม่จำกัดเพศ อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี หรือ บรรลุนิติภาวะแล้ว
- (2) มีความสมัครใจและเหมาะสมที่จะทำงานเป็นหมอดินอาสา
- (3) มีความรู้อ่านออกเขียนได้
- (4) มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน
- (5) มีความสนใจในงานพัฒนาที่ดิน
- (6) มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

(7) เคยผ่านการฝึกอบรมความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน จากกรมพัฒนาที่ดิน  
หมายเหตุ ในการคัดเลือกหมอดินอาสาไม่จำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติครบทุกข้อ และให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้ที่ได้รับมอบหมายทำการคัดเลือก

การหมดวาระของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านมีดังนี้

- ก) ตาย
- ข) ลาออก
- ค) ย้ายที่อยู่ไปอยู่หมู่บ้านอื่น(แม้ไม่ย้ายทะเบียนบ้านก็ตาม)
- ง) ชาวบ้านส่วนใหญ่หรือหมอดินอาสาด้วยกันหมดศรัทธาหรือเห็นว่าไม่สามารถปฏิบัติงานได้
- จ) ไม่มีเวลาปฏิบัติงานได้

2) คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำตำบล มี 7 ประการคือ

ก. เป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

ข. จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็น อย่างต่ำ หากพื้นที่ใดมีปัญหา

คุณสมบัติข้อนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้ที่ได้รับมอบหมายทำการคัดเลือก

ค. ความกระตือรือร้นและสนใจงานด้านการพัฒนาที่ดินและพัฒนาการเกษตร

ง. เป็นที่ยอมรับและได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสา ภายในตำบลให้เป็นหมอดินอาสาประจำตำบล

จ. สามารถติดต่อประสานงานสื่อสารปัญหาต่างๆระหว่างกรมพัฒนาที่ดินกับเกษตรกรภายในพื้นที่และระหว่างศูนย์บริการฯ กับภายในพื้นที่ได้หรือระหว่าง หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี

ฉ. สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้และเทคโนโลยีที่ได้รับจากกรมพัฒนาที่ดินไปใช้เองและถ่ายทอดสู่เกษตรกรภายในพื้นที่ได้

ช. ให้หมอดินอาสาประจำตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี การหมดวาระและการเปลี่ยนตัวหมอดินอาสาประจำตำบล มีข้อกำหนดดังนี้

ก. ตาย

ข. ลาออก

ค. ย้ายที่อยู่ไปอยู่ที่บ้านอื่น (แม้ไม่ย้ายทะเบียนบ้านก็ตาม)

ง. ชาวบ้านส่วนใหญ่หมดศรัทธาหรือเห็นว่าไม่สามารถปฏิบัติงานได้

จ. ไม่มีเวลาปฏิบัติงานได้

### 3.2 บทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาในระดับต่างๆ

#### 3.2.1 บทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน มี 6 บทบาทที่สำคัญ คือ

1) เป็นตัวแทนของหมอดินอาสาประจำตำบลและกรมพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้าน

2) เป็นผู้แจ้งข่าวสารด้านการพัฒนาที่ดินแก่เพื่อนบ้านในเขตรับผิดชอบ เช่น

(1) นัดหมายเพื่อนบ้านมารับการถ่ายทอดความรู้และบริการ

(2) แจ้งข่าวความเคลื่อนไหวในกิจกรรมการพัฒนาที่ดิน

(3) แจกเอกสารแผ่นพับ ดิจโปสเตอร์หรือนำเทพ (วิชาการ) ออกรายการ

ในหอกระจายเสียง เป็นต้น

3) เป็นผู้รับข่าวสารด้านการพัฒนาที่ดินจากเพื่อนบ้าน ความต้องการในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ตลอดจนบันทึกผลการปฏิบัติงานแต่ละเดือนตามแบบฟอร์มแสดงความต้องการวัสดุ ส่งให้สถานีพัฒนาที่ดิน

4) เป็นผู้ให้คำแนะนำ เผยแพร่ความรู้และชักชวนเพื่อนบ้านในเรื่องการพัฒนาที่ดินต่างๆ

5) เป็นผู้ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินที่ได้รับมอบหมายหรือสนใจ เช่น การจัดทำแปลงสาธิต และการแจกจ่ายวัสดุ พันธุ์พืช เป็นต้น (เป็นบางพื้นที่และบางคน)

6) เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกรในหมู่บ้าน กับเจ้าหน้าที่หมอดิน

### 3.2.2 บทบาทหน้าที่หมอดินอาสาประจำตำบล มีบทบาทสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1) ปฏิบัติงานเบื้องต้นและร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับกรมพัฒนาที่ดิน เช่นเดียวกับหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

2) คัดเลือกหมอดินอาสาในหมู่บ้านที่ยังขาดอยู่ เสนอสถานีพัฒนาที่ดินเพื่อแต่งตั้งต่อไป

3) เป็นผู้ประสานงาน เชื่อมต่อระหว่างหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน กับหมอดินอาสาประจำอำเภอและกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ ภายในตำบล

4) เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดิน ประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการ เกษตรชุมชน และช่วยกรมพัฒนาที่ดินดำเนินงานด้านการถ่ายทอดข้อมูลดิน การบริหารจัดการประสานงาน จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลร่วมกับส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น โดยดำเนินการต่างๆ ดังนี้

(1) รับฟังปัญหา สืบถามข้อมูล สอบถามความต้องการของเกษตรกรในตำบล นำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกับส่วนราชการ/องค์กรที่เกี่ยวข้อง จัดทำเป็นแผนพัฒนาทรัพยากรที่ดินระดับตำบล หรือแผนพัฒนาการเกษตรเบื้องต้น (ด้านกายภาพ) นำเสนอแผน ดังกล่าวผ่านศูนย์บริการ หรือ องค์กรบริหารส่วนตำบล เมื่อได้รับอนุมัติแผนและงบประมาณ นำแผนไปปฏิบัติและถ่ายทอดต่อสู่เกษตรกรภายในตำบล

(2) ถ่ายทอดความรู้เป็นวิทยากรเสริมด้านการพัฒนาที่ดินหรือถ่ายทอดประสบการณ์ ความสำเร็จในสาขาวิชาชีพด้านเกษตรที่ตนเองทำ แก่หน่วยงานอื่นที่ติดต่อมา เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร โรงเรียน รวมทั้งเกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป

(3) ช่วยสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน/บุคคล สนับสนุนโครงการสำคัญๆ ของกระทรวงเกษตรฯ เช่น โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังพายุไต้ฝุ่น โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน ตลอดจนโครงการพัฒนาอาชีพในพื้นที่โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลางและพื้นที่โครงการ ปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น

### 3.2.3 บทบาทหน้าที่หมอดินอาสาประจำอำเภอและประจำจังหวัด มีบทบาทสำคัญ อยู่ 4 ประการ คือ

- 1) ร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับกรมพัฒนาที่ดิน
- 2) เป็นผู้ประสานงาน เชื่อมต่อระหว่างหมอดินอาสาประจำตำบลกับหมอดินอาสาประจำจังหวัดและกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ ภายในอำเภอ
- 3) เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในอำเภอในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ การรับรู้และถ่ายทอดข้อมูลและเทคโนโลยีต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน
- 4) ให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นแก่หมอดินอาสาประจำตำบล และหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านได้ รวมทั้งการวิเคราะห์จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรเบื้องต้น (ด้านกายภาพ) เพื่อนำเสนอแผนฯ ผ่านศูนย์บริการฯ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล

### 3.3 ความรู้ที่หมอดินอาสาทุกประเภทที่ควรทราบเพื่อใช้ในการถ่ายทอด

กรมพัฒนาที่ดิน (2550: 2-19) รายงานผลการดำเนินงาน กล่าวว่ามีความรู้ที่หมอดินอาสาทุกประเภทควรทราบสรุปได้ 15 เรื่องมีดังนี้

- 1) พืชปุ๋ยสด เพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน เป็นพืชตระกูลถั่วสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน และเป็นประโยชน์ในการอุ้มน้ำให้แก่ดิน โดยทำการปลูกเพื่อไถกลบในช่วงระยะออกดอก และทิ้งไว้ให้ย่อยสลายในดิน จึงสามารถปลูกพืชเศรษฐกิจต่อไป พืชตระกูลถั่วที่เหมาะสมสำหรับเป็นพืชปุ๋ยสด เช่น โสนอัฟริกัน ปอเทือง ถั่วพรางและถั่วพุ่มดำ เป็นต้น
- 2) หลุมแฝก เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นพืชที่เจริญเติบโตโดยการแตกกอ มีระบบรากยาวหยั่งลึก สามารถเก็บกักน้ำและความชื้นได้ดี นำมาใช้ประโยชน์โดยการปลูกเพื่อยึดดิน ป้องกันการพังทลายของตลิ่ง ป้องกันการชะล้างธาตุอาหารในดินจากการไหลบ่าของน้ำในพื้นที่ลาดชัน การฟื้นฟูทรัพยากรดินและรักษาสภาพแวดล้อม
- 3) การไถกลบตอซัง การไถกลบตอซังหมายถึง การไถกลบวัสดุเศษซากพืชที่มีอยู่ในไร่หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยทำการไถกลบวัสดุเศษพืชในระหว่างการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกแล้วทิ้งไว้ระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้เกิดขบวนการย่อยสลายในดินก่อนที่จะทำการปลูกพืชต่อไป

4) ปุ๋ยหมัก สูตร พด.1 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพในการย่อยสลายเศษพืช เพื่อผลิตเป็นปุ๋ยหมัก สำหรับใช้ปรับปรุงบำรุงดินและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน อัตราการใช้ปุ๋ยหมัก ข้าวและพืชไร่ ใช้อัตรา 0.5 ตันต่อไร่ พืชผักและไม้ดอก ใช้อัตรา 2 ตันต่อไร่ ไม้ผลและไม้ยืนต้น ใช้อัตรา 2.5 ตันต่อไร่ สำหรับบ่อกุ้งและบ่อปลา ใช้อัตรา 1 ตันต่อไร่

5) ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ สูตร พด.2 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการย่อยสลายเศษพืช ปลาและหอยเชอรี่ในลักษณะสดเพื่อผลิตเป็นปุ๋ยอินทรีย์น้ำ สำหรับใช้ในการเร่งการเจริญเติบโตของ ราก ใบ ลำต้น การออกดอกและติดผล อัตราการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยทำการฉีดพ่นหรือราดลงดิน แช่เมล็ดพันธุ์พืช ใช้อัตราส่วนปุ๋ยอินทรีย์น้ำ 1 ส่วนต่อ น้ำ 1,000 ส่วน ข้าว พืชไร่ และไม้ผล ใช้อัตราเจือจาง ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ 1 ส่วน ต่อ น้ำ 500 ส่วน พืชผลและไม้ดอก ใช้อัตราเจือจาง ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ 1 ส่วน ต่อ น้ำ 1,000 ส่วน

6) จุลินทรีย์ป้องกันโรครากและโคนเน่าของพืช สูตร พด.3 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเชื้อสาเหตุโรครากและโคนเน่าของพืชเศรษฐกิจ เช่น ส้ม ทุเรียน สับปะรด ข่างพารา พืชไร่และไม้ดอก นอกจากนี้ยังสามารถปลดปล่อยธาตุอาหารในดินให้เป็นประโยชน์ต่อพืช ซึ่งเป็นการป้องกันการทำลายโรคพืช และทำให้ต้นพืชมีความแข็งแรง อัตราการใช้เชื้อควบคุมโรคพืช ที่ขยายในปุ๋ยหมัก 100 กิโลกรัม ในพื้นที่ 1 ไร่

7) สารปรับปรุงบำรุงดิน สูตร พด.4 สารปรับปรุงบำรุงดิน ที่ได้จากการผสมวัสดุธรรมชาติ ใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงสมบัติของดินให้เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกพืชทุกชนิด และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยเคมีสารปรับปรุงบำรุงดิน ได้แก่ ยิปซัมหินฟอสเฟต ปูนมาร์ล เปลือกกุ้งและปู ขี้เถ้าแกลบและโดโลไมท์ เป็นต้นใช้ในอัตราส่วนที่เท่ากัน

8) สารกำจัดวัชพืชใบกว้าง สูตร พด.5 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการผลิตกรด และฮอร์โมนสูง ใช้กำจัดวัชพืชโดยใช้ในอัตราเข้มข้นสูง ทำการฉีดพ่นลงบนวัชพืชและทำการไถกลบ เพื่อการเตรียมดินช่วยลดการใช้สารเคมี และเป็นการรักษาสีแวดล้อม อัตราการใช้ใช้อัตราเจือจาง 1:1 หรือ 1:5 ฉีดพ่นช่วงแดดจัด ก่อนไถเตรียมดิน 1 วัน

9) สารบำบัดน้ำเสียและขจัดกลิ่นเหม็น สูตร พด.6 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพในการย่อยสลายเศษอาหารหรือขยะสด เพื่อให้ได้ของเหลวในการนำไปใช้ในการทำความสะอาดคอกปลสุตต์ว์ บำบัดน้ำเสีย และลดกลิ่นเหม็นตามท่อระบายน้ำ อัตราการใช้ ใช้อัตราเจือจาง 1:10 เทลงบริเวณบำบัดทุกวัน หรือทุก 3 วัน

10) สารป้องกันแมลงศัตรูพืช สูตร พด.7 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการสกัดสารที่เป็นประโยชน์จากพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการฉีดพ่นต้นพืช เป็นการ

ป้องกันหรือไล่แมลงศัตรูพืชไม่ให้เข้ามาทำลายพืชที่เพาะปลูกได้ อัตราการใช้พืชไร่และไม้ผลใช้ อัตราเจือจาง 1: 200 พืชผักและไม้ผล 1: 500

11) การผลิตเชื้อจุลินทรีย์ละลายฟอสฟอรัสในดินโดยใช้สารเร่ง พด.8 สารเร่ง พด.8 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ละลายฟอสฟอรัสในดินที่ทำการเกษตรเป็นเวลานานขาดการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ ทำให้ดินเป็นกรดและเกิดปัญหาในการใช้ฟอสฟอรัสกับพืชประกอบด้วย เชื้อแบคทีเรียและราการผลิตเชื้อจุลินทรีย์ละลายฟอสฟอรัสในดินโดยใช้สารเร่ง พด.8 หมายถึง จุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการละลายสารประกอบฟอสฟอรัสในดินที่อยู่ในรูปไม่ละลาย โดยการผลิตกรดอินทรีย์บางชนิดออกมาเพื่อละลายฟอสฟอรัสให้อยู่ในรูปที่พืชนำไปใช้ประโยชน์ได้ อัตราการใช้เชื้อ พด.8 ข้าว 100 กิโลกรัมต่อไร่ หว่านตามหลังการไถแปร พืชไร่ พืชผัก หรือไม้ดอกไม้ประดับ 100 กิโลกรัมต่อไร่ ใส่ระหว่างแถวหรือหว่านทั่วแปลงก่อนปลูกพืช ไม้ผล หรือไม้ยืนต้น 3 กิโลกรัมต่อต้น ใส่คลุมเคล้ากับปุ๋ยหมักรองก้นหลุม และวิธีการใช้กับแปลงเพาะกล้า 1 กิโลกรัมต่อพื้นที่ 10 ตารางเมตร โรยให้ทั่วแปลงเพาะกล้า

12) การผลิตเชื้อจุลินทรีย์เพิ่มความเป็นประโยชน์ของฟอสฟอรัสในดินเปรี้ยว โดยใช้สารเร่ง พด.9 สารเร่ง พด.9 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์เพิ่มความเป็นประโยชน์ของฟอสฟอรัสในดินเปรี้ยวซึ่งเป็นดินกรดกำมะถันที่มีความรุนแรงของกรดน้อย (pH ไม่ต่ำกว่า 5) จุลินทรีย์เพิ่มความเป็นประโยชน์ของฟอสฟอรัสในดินเปรี้ยวหมายถึง จุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการละลายสารประกอบฟอสฟอรัสในสภาพดินเปรี้ยว โดยการผลิตกรดอินทรีย์บางชนิดออกมาเพื่อละลายฟอสฟอรัสให้เป็นประโยชน์ต่อพืชและในดินอัตราการใช้เชื้อสารเร่ง พด.9 ข้าว 100 กิโลกรัมต่อไร่ หว่านตามหลังไถกลบตอซังหรือไถแปร พืชไร่ พืชผัก ไม้ดอก ไม้ประดับใส่ 100 กิโลกรัมต่อไร่ ใส่ระหว่างแถว ปลูกพืชหรือหว่านทั่วแปลงก่อนปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นใช้ 3 กิโลกรัมต่อต้น ใส่ตอนเตรียมหลุมปลูกโดยคลุกเคล้ากับดินในหลุมปลูก และช่วงพืชเจริญหว่านให้ทั่วทรงพุ่ม แปลงเพาะกล้าใส่ 1 กิโลกรัมต่อพื้นที่ 10 ตารางเมตร หว่านทั่วแปลงเพาะกล้า

13) การใช้สารปรับปรุงดินทรายและดินเสื่อมโทรม พด.10 การเพาะปลูกพืชดินทรายและดินเสื่อมโทรมจะได้ผลผลิตดีจำเป็นต้องปรับปรุงสมบัติของดินทั้งทางเคมีและกายภาพด้วยวัสดุปรับปรุงดินทางการเกษตรที่มีใช้อยู่ทั่วไป เช่น การใส่ปูนแก้ดินกรด ใส่ปุ๋ยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชปุ๋ยสดใส่อินทรีย์วัตถุเพื่อให้ดินร่วนซุยและอุ้มน้ำดีขึ้น การนำกากเหลือทิ้งบนทอนินต์จากอุตสาหกรรมการผลิตน้ำมันพืชมาปรับปรุงใช้เป็นสารปรับปรุงดินทรายและดินเสื่อมโทรม (พด.10) โดยนำมากลั่นหมักกับวัสดุอินทรีย์อื่นๆและปูน ใช้สารเร่งทำปุ๋ยหมัก พด.1 ก็จะได้สารปรับปรุงดินทรายและดินเสื่อมโทรมที่มีสมบัติทางเคมีและกายภาพที่เหมาะสมที่จะใช้ทางการเกษตร

14) จุลินทรีย์สำหรับพืชปรับปรุงบำรุงดิน พด.11 เป็นผลิตภัณฑ์จุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพในการตรึงไนโตรเจนจากอากาศเพื่อเพิ่มมวลชีวภาพให้แก่พืชปรับปรุงบำรุงดินโดยแบ่งออกเป็น จุลินทรีย์ พด.11 สำหรับโสนอัฟริกันและจุลินทรีย์ พด.11 สำหรับปอเทือง ซึ่งจุลินทรีย์ชนิดดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพ สูงในการตรึงไนโตรเจนสำหรับพืชปรับปรุงบำรุงดินชนิดนั้น อีกทั้งยังมีจุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการละลายฟอสฟอรัสในดินให้เป็นประโยชน์แก่พืช เพื่อการใช้ประโยชน์พืชปรับปรุงบำรุงดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อัตราและวิธีการใช้ปุ๋ยหมักที่ขยายเชื้อจุลินทรีย์สำหรับพืชปรับปรุงบำรุงดิน พด.11 (ปอเทือง) หวานปุ๋ยหมักที่ขยายเชื้อ พด.11 (ปอเทือง) ให้ทั่วพื้นที่ที่ปลูก หรือโรยในแถวร่องปลูก 100 กิโลกรัมต่อไร่หรือหวานเมล็ดพันธุ์ปอเทืองอัตรา 5 กิโลกรัมต่อไร่ อัตราและวิธีการใช้ปุ๋ยหมักที่ขยายเชื้อจุลินทรีย์สำหรับพืชปรับปรุงบำรุงดิน พด.11 (โสนอัฟริกัน) หวานปุ๋ยหมักที่ขยายเชื้อ พด.11 (โสนอัฟริกัน) ให้ทั่วพื้นที่ที่ปลูก หรือโรยในแถวร่องปลูก 100 กิโลกรัมต่อไร่หรือ หวานเมล็ดโสนอัฟริกันที่แช่รื้อแล้ว 1 คืบ อัตรา 5 กิโลกรัมต่อไร่

15) ปุ๋ยชีวภาพ พด.12 ปุ๋ยชีวภาพ พด.12 เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่สามารถสร้างธาตุอาหารหรือช่วยให้ธาตุอาหารเป็นประโยชน์กับพืชเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินและสร้างฮอร์โมนส่งเสริมการเจริญเติบโตของพืช ประกอบด้วย จุลินทรีย์ 4 ประเภทได้แก่ จุลินทรีย์ที่ให้ธาตุอาหารไนโตรเจน,จุลินทรีย์ที่ให้ธาตุอาหารฟอสฟอรัสและจุลินทรีย์ที่ให้ธาตุอาหารโพแทสเซียม อัตราการใช้และวิธีใช้ปุ๋ยหมักที่ขยายเชื้อปุ๋ยชีวภาพ พด.12 อัตราการใช้ข้าวไร่ 300 กิโลกรัมต่อไร่ หวานให้ทั่วพื้นที่ช่วงเตรียมดินปลูก พืชไร่ พืชผัก หญ้าอาหารสัตว์ ใช้ 300 กิโลกรัมต่อไร่ใส่ระหว่างแถวตามแนวปลูกพืชแล้วคลุกเคล้ากับดิน ไม้ผลหรือไม้ยืนต้น ใช้ 3-5 กิโลกรัมต่อต้นเตรียมหลุมปลูก ใส่โดยคลุกเคล้ากับดินรองไว้ก้นหลุมสำหรับพืชที่เจริญเติบโตแล้วให้ใส่รอบทรงพุ่มหรือหวานให้ทั่วภายใต้ทรงพุ่ม

สรุปได้ว่าหมอดินอาสาแต่ละประเภทจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดินเป็นอย่างดีเพื่อที่จะนำความรู้ถ่ายทอดแก่เกษตรกรต่อไป ซึ่งความรู้ดังกล่าวได้แก่ พืชปุ๋ยสด หญ้าแฝก การไถกลบตอซัง ปุ๋ยหมัก พด.1 ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ พด.2 จุลินทรีย์ป้องกันโรครากและโคนเน่าของพืช พด. 3 สารปรับปรุงบำรุงดิน พด.4 สารกำจัดวัชพืช พด. 5 สารบำบัดน้ำเสียและขจัดกลิ่นเหม็น พด.6 สารป้องกันแมลงศัตรูพืช พด.7 การผลิตเชื้อจุลินทรีย์ละลายฟอสฟอรัสในดิน พด.8 การผลิตเชื้อจุลินทรีย์เพิ่มความเป็นประโยชน์ของฟอสฟอรัสในดินเปรี้ยว พด. 9 การใช้สารปรับปรุงดินทรายและดินเสื่อมโทรม พด.10การใช้สารปรับปรุงดินทรายและดินเสื่อมโทรม พด.10 จุลินทรีย์สำหรับพืชปรับปรุงบำรุงดิน พด.11 และปุ๋ยชีวภาพ พด.12

3.4 การคัดเลือกหมอดินอาสา กรมพัฒนาที่ดิน (2547(ข) : 57-60) ให้เห็นการเชื่อมโยงของการคัดเลือกในแต่ละระดับรายละเอียดดังนี้

### 3.4.1 วิธีการคัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบล

เนื่องจากต้องสร้างเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบลให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการต่างๆ เช่น โครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ จึงได้จำแนกวิธีการคัดเลือก/แต่งตั้ง เพื่อสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานของโครงการดังกล่าวออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

#### 1) การแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำตำบล มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

(1) สถานีพัฒนาที่ดินคัดเลือกหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด และพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสมสามารถนำข้อมูลของกรมพัฒนาที่ดิน ที่ได้รับไปใช้และถ่ายทอดให้เกษตรกรอื่นได้เป็นหมอดินอาสาประจำตำบล

(2) แจ้งให้หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านทราบว่ากรมพัฒนาที่ดิน แต่งตั้งหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านท่านใดเป็นหมอดินอาสาประจำตำบล และแจ้งรายชื่อหมอดินอาสาประจำตำบล ให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการ เกษตรชุมชนทราบเพื่อประสานการดำเนินงานต่อไป

(3) นำหมอดินอาสาประจำตำบลที่ได้รับการแต่งตั้ง เข้ารับการฝึกอบรมตามเป้าหมายของโครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้

(4) แจ้งหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลให้ผู้ได้รับแต่งตั้งทราบ ให้ข้อมูลข่าวสารงานของกรมพัฒนาที่ดิน สอนวิธีการเก็บข้อมูลความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ สภาพปัญหาต่างๆ การกรอกแบบสอบถาม เทคนิคการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรอื่น การประสานกับเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการนำแผนปฏิบัติการพัฒนาทรัพยากรที่ดินไปใช้ปฏิบัติ

#### 2) การคัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบล มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

(1) ให้หมอดินอาสาทำการคัดเลือกกันเอง ภายหลังจากที่ได้ทำความรู้จักคุ้นเคยกันดี แล้ว จากการได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในการฝึกอบรม

(2) คัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบลโดยให้หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ภายในตำบลนั้นๆ ประชุมปรึกษาหารือ เสนอตัวแทน และคัดเลือกโดยวิธีเปิดเผย หรือวิธีลับแล้วแต่ตกลงกัน คัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบลๆ ละ 1 คน

(3) ให้หมอดินอาสาประจำตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปี

(4) ให้แต่งตั้งผู้ช่วยหมอดินอาสาประจำตำบล 1 คน โดยแต่งตั้งหมอดินอาสาผู้ที่ได้คะแนนรองลงมา

(5) แจ้งรายชื่อหมอดินอาสาประจำตำบลให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรชุมชนทราบเพื่อประสานการดำเนินงานต่อไป

#### 3.4.2 วิธีการคัดเลือกหมอดินอาสาประจำอำเภอ (หากพื้นที่ใดมีความพร้อม) มี 4 วิธีการดังนี้

1) หลังจากทำการฝึกอบรมหมอดินอาสา และคัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบลได้แล้ว จะทำการคัดเลือกหมอดินอาสาประจำอำเภอ อำเภอละ 1 คน โดยให้หมอดินอาสาประจำตำบลที่ได้รับคัดเลือก ออกมาหน้าเวทีกล่าวปราศรัย แสดงวิสัยทัศน์ คนละ 3 – 5 นาที แล้วให้หมอดินอาสาประจำตำบล คัดเลือกโดยวิธีเปิดเผย

2) เมื่อได้หมอดินอาสาประจำอำเภอแล้ว ให้หมอดินอาสาประจำอำเภอกล่าวขอบคุณ แล้วมอบหมายภาระหน้าที่หมอดินอาสาประจำอำเภอ แล้วติดตามงานต่อไป

3) ให้แต่งตั้งผู้ช่วยหมอดินอาสาประจำอำเภอ 1 คน โดยแต่งตั้งหมอดินอาสาผู้ที่ได้คะแนนรองลงมา

4) แจ้งรายชื่อหมอดินอาสาประจำอำเภอให้หมอดินอาสาทราบ และแจ้งหน่วยงานอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการประสานต่อไป

#### 3.4.3 วิธีการคัดเลือกหมอดินอาสาประจำจังหวัด (หากพื้นที่ใดมีความพร้อม)

ใช้แนวทางการคัดเลือกเช่นเดียวกับการคัดเลือกหมอดินอาสาประจำอำเภอ โดยคัดเลือกจากผู้ที่ได้รับเลือกเป็นหมอดินอาสาประจำอำเภอ ทั้งนี้ในระยะต้นอาจใช้วิธีแต่งตั้งโดยเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินก็ได้

### 3.5 การติดต่อสื่อสารระหว่างเครือข่ายหมอดินอาสา กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

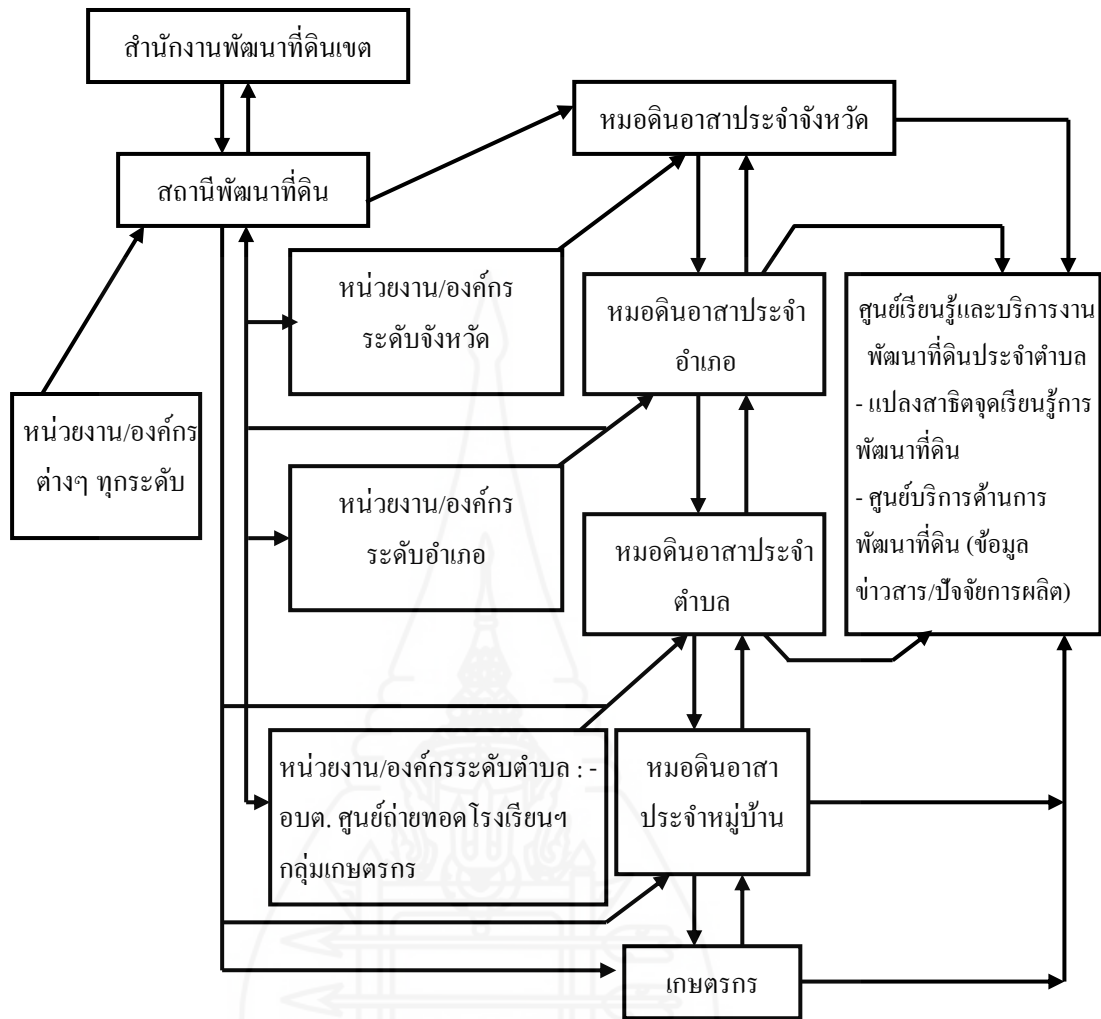
เครือข่ายหมอดินอาสาในระดับต่างๆ จะได้รับติดต่อสื่อสาร ข่าวสาร ข้อมูล ผ่านทางเจ้าหน้าที่ของสถานีพัฒนาที่ดินในระดับจังหวัด อำเภอ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน องค์กร ในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ตลอดจน องค์การบริหารส่วนตำบล ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โรงเรียน ซึ่งเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินจะออกไปร่วมประชุม พบปะ ตรวจสอบ ติดตาม รับแบบแสดงความเหมาะสม อย่างน้อยเดือนละครั้ง หรือเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินอาจได้รับการติดต่อจากเครือข่ายหมอดินอาสา เช่น การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ พืชปุ๋ยสด เป็นต้น

นอกเหนือจากการติดต่อสื่อสารผ่านทางเจ้าหน้าที่ที่จะออกไปตรวจสอบแล้ว กรมพัฒนาที่ดินได้จัดทำเอกสาร จดหมายข่าวหมอดินจัดส่งให้หมอดินอาสาทุกท่านทางไปรษณีย์ราย 2 เดือน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแจ้งข่าวสาร ความเคลื่อนไหว การทำกิจกรรมต่างๆ ของ

เครือข่ายหมอดินอาสาอื่นๆ หรือเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน เผยแพร่ข้อมูลการคิดค้นเทคโนโลยีของเครือข่าย

ความมุ่งหวังที่สำคัญของกรมพัฒนาที่ดินของการติดต่อสื่อสาร กรมพัฒนาที่ดินคาดหวังให้แต่ละเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับต่างๆ ในตำบลต่างๆ ได้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกันในลักษณะการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล การถ่ายทอดความรู้ในเรื่องที่แต่ละเครือข่ายมีความชำนาญ แตกต่างกัน การมีกิจกรรมพบปะ ประชุมหารือระหว่างเครือข่ายในระดับต่างๆ และอื่นๆ ซึ่งต่อไปกรมพัฒนาที่ดินจะจัดทำข่าวสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอดินอาสาที่ได้นำผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดินไปปรับใช้ดัดแปลงเทคโนโลยีจนเกิดเป็นผลสำเร็จเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ให้รับทราบเพื่อหมอดินอาสาจะได้ติดต่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและกัน เครือข่ายต่อไป เครือข่ายการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐดังภาพที่ 2.2





ภาพที่ 2.2 เครือข่ายหมอดินอาสากับการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ  
ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2547: 12)

### 3.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการเป็นหมอดินอาสา

3.6.1 การอบรมเพิ่มความรู้ใหม่ๆ เป็นระยะๆ รับเอกสารจดหมายข่าวหมอดินราย  
2 เดือน

3.6.2 ได้รับเกียรติยศและอุปกรณ์เครื่องมือที่กรมพัฒนาที่ดินจัดหาให้ ศักดิ์ศรี  
ความยอมรับจาก เกษตรกรในหมู่บ้านในฐานะที่นำเอกสารงานพัฒนาความเจริญมาสู่หมู่บ้าน  
ตำบล

3.6.3 ได้รับการประกาศยกย่อง เชิดชู ในกรณีที่มีผลงานช่วยเหลือทางราชการ อย่างดีเด่นที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว จะได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณ ยกย่องเชิดชู ซึ่งจะมีการคัดเลือก ในระดับอำเภอ จังหวัด ภาค เพื่อรับรางวัลจากกรมพัฒนาที่ดิน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทุกปี

3.6.4 สำหรับหมอดินอาสาประจำตำบล ซึ่งกรมพัฒนาที่ดินได้มอบภารกิจ เป้าหมายกิจกรรมดำเนินงานที่แน่ชัดในปีงบประมาณ 2547 จะมีผลตอบแทนดังนี้

- 1) ค่าตอบแทนจากการที่หมอดินอาสาประจำตำบลเก็บตัวอย่างดินมา วิเคราะห์ เพื่อหาค่าธาตุอาหาร NPK และค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดิน ตัวอย่างดินละ 30 บาท
- 2) ค่าเบี้ยเลี้ยง/ยานพาหนะ ให้กับหมอดินอาสาประจำตำบล ที่ออก ปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ ร่วมกับหน่วยพัฒนาที่ดินการเบิกจ่ายเทียบเท่าข้าราชการระดับ 1 การปฏิบัติงานไม่เกิน 2 ครั้งต่อเดือน ครั้งละ 2 วัน
- 3) ในกรณีมีแปลงสาธิตในพื้นที่ของหมอดิน จะได้รับการจ้างเป็นค่าจ้าง แรงงานรายวันเพื่อดำเนินการดูแล รักษา แปลงสาธิตนั้นๆ
- 4) ได้รับการจ้างเหมาในการดำเนินการผลิตและปลูกพร้อมดูแลรักษาแฝก ในอัตราเมตรละประมาณ 9 บาท
- 5) ได้รับค่าตอบแทนจากการเป็นวิทยากรให้กับหน่วยงานต่างๆ
- 6) อื่นๆ ตามความเหมาะสม

3.7 การพัฒนาหมอดินอาสาด้วยการฝึกอบรมประจำปี 2547 กรมพัฒนาที่ดิน (2547: 28) ได้เน้นว่า มีนโยบายให้พัฒนาหมอดินอาสาประจำตำบลและประจำหมู่บ้านให้สามารถทำ หน้าที่เสมือนเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เป็นเครือข่ายในการให้บริการแก่เกษตรกรในพื้นที่ ครอบคลุมหมู่บ้านทั่วประเทศ และเป็นกลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของการพัฒนามุ่งให้เกษตรกร 2 ล้านครอบครัว สามารถเพิ่มผลผลิตร้อยละ 10 และลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรร้อยละ 30 ตลอดจนสนับสนุนนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการดำเนินงานปีแห่งความปลอดภัย ด้านอาหาร ปี 2547

ดังนั้น กรมพัฒนาที่ดิน จึงได้เร่งรัดให้มีการพัฒนาหมอดินอาสาด้านการฝึกอบรม ให้หมอดินอาสาสามารถปฏิบัติงานรองรับเป้าหมายที่กรมพัฒนาที่ดินได้มอบภารกิจให้กับหมอดิน อาสาประจำตำบล และหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน สำหรับการอบรมหมอดินอาสาประจำอำเภอ หรือจังหวัด หน่วยใด

มีความพร้อมให้การดำเนินการได้ ทั้งนี้กรมพัฒนาที่ดินจะสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงานการเป็นารเฉพาะซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้หมอดินอาสาประจำตำบลและหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ตระหนักในเรื่องต่อไปนี้

- 1) รับทราบภารกิจที่กรมพัฒนาที่ดินมอบให้ดำเนินการ ในการขยายผลการพัฒนาถึงหมู่บ้านให้สามารถบรรลุเป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดิน ปี 2547
- 2) เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ เพื่อเพิ่มทักษะที่สำคัญแก่หมอดินอาสาให้สามารถปฏิบัติงานได้เสมือนเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน
- 3) เพื่อได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิดเห็น ประสบการณ์ ในการเป็นเครือข่ายหมอดินอาสาซึ่งกันและกัน

**3.7.1 รูปแบบและหลักสูตรการฝึกอบรม** กรมพัฒนาที่ดิน (2547(ก): 29) ได้กล่าวไว้ว่า

1) การฝึกอบรมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ใช้ระยะเวลา 1 วัน  
รายละเอียด ดังนี้

- (1) บทบาทภารกิจของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน (3 ชั่วโมง)
- (2) การศึกษาดูงานในพื้นที่ (2 ชั่วโมง)
- (3) การสรุปดูงานฝึกอบรม (1.15 ชั่วโมง)

2) การฝึกอบรมของหมอดินอาสาประจำตำบล มี 2 ครั้ง รายละเอียด ดังนี้

- (1) ครั้งที่ 1 ใช้ระยะเวลา 2 วัน เนื้อหาของการฝึกอบรม คือ

ก.บทบาทภารกิจของหมอดินอาสาประจำ (3 ชั่วโมง)

วัตถุประสงค์ ให้รับทราบภารกิจที่กรมพัฒนาที่ดินมอบให้ในปี 2547

สามารถนำไปปฏิบัติงานขยายเครือข่ายหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

เนื้อหา เครือข่ายหมอดินอาสาระดับต่างๆ บทบาทภารกิจหมอดินอาสาประจำตำบล กิจกรรม เป้าหมาย การรายงานผลการปฏิบัติงาน

การขยายเครือข่ายให้หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ให้มีการชักนำเกษตรกรในหมู่บ้าน ให้มีการใช้ พด.1 พด.2 พด. 3 หยั่วเผ็ก พันธุ์พืชปุยสด โดยกรมพัฒนาที่ดินสนับสนุนวัสดุการเกษตรให้

**จุดมุ่งหมาย** เนื่องในการดำเนินงาน การบริการ การจัดการในการรับผิดชอบของหมอดินอาสาประจำตำบล ในกิจกรรมแปลงสาธิตจุดเรียนรู้งานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินตำบล ที่เป็นสถานที่ที่ใช้สำหรับถ่ายทอดเทคโนโลยี ศึกษาดูงาน และเป็นตัวอย่างในด้านการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกร หรือหน่วยงานอื่นๆภายในตำบล

**การชี้แจง** ทำความเข้าใจ ในวัสดุอุปกรณ์ถ่ายทอดเทคโนโลยีที่บรรจุใน กระเป๋ามอดินอาสา วิธีการใช้ แบบแสดงความต้องการวัสดุ ใบรับ-ส่งวัสดุ

**การติดต่อสื่อสารระหว่างมอดินอาสาประจำตำบล กับมอดินอาสา ประจำหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ สถานีพัฒนาที่ดิน**

**การคัดเลือกมอดินอาสาประจำอำเภอโดยการเสนอชื่อ และแสดง** วิทยุทัศน์ โดยมีการชี้แจงให้ทราบในวันแรก เพื่อเปิดโอกาสให้มอดินอาสาประจำตำบล ได้พบปะ พูดจากันเองในระหว่างการฝึกอบรม จนถึงวันสุดท้ายก็จะเป็นการคัดเลือกกันเอง เมื่อเลือกได้แล้ว ให้มอดินอาสาประจำอำเภอแจ้งสถานที่วิธีการติดต่อสื่อสารให้มอดินอาสาประจำ ตำบล และ เจ้าหน้าที่ที่สถานีพัฒนาที่ดินทราบเพื่อการประสานการทำงานร่วมกันต่อไป

**เรื่องอื่นๆ** หากมีเวลาเหลือ เช่น การชี้แจงเรื่องแบบสอบถามความต้องการ ของชาวบ้านในพื้นที่ที่จะขอรับการสนับสนุนช่วยเหลือจากกรมพัฒนาที่ดิน

**วิธีการ** บรรยาย ตอบข้อซักถาม แจกกระเป๋ามอดินอาสา และชุดสาร เรงพด. 1, พด. 2 และ พด. 3 ในวันฝึกอบรมจำนวนหนึ่ง

**หมายเหตุ** ในการชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องผลตอบแทนที่มอดินอาสาจะ ได้รับจากกรมพัฒนาที่ดินต้องมีการชี้แจงให้มอดินอาสาเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน มิฉะนั้นอาจจะ มีปัญหาตามมาภายหลัง

ข. การอ่านใช้ประโยชน์แผนที่กลุ่มชุดดิน (1 ชั่วโมง)

**วัตถุประสงค์** ให้สามารถอ่านใช้ประโยชน์แผนที่กลุ่มชุดดิน (ของตำบล) ในการแนะนำมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน และเกษตรกรให้สามารถปลูกพืชตามความเหมาะสมกับ ดิน

**เนื้อหา** ทบทวนการอ่าน การใช้แผนที่กลุ่มชุดดิน(ของพื้นที่ตำบล)เพื่อ ปลูกพืชเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับดินและแบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติวิธีการอ่านใช้แผนที่กลุ่มชุดดินตำบล คำแนะนำการจัดการดินเพื่อแก้ไขปัญหาที่พบ(ผู้เข้ารับการอบรมจะได้แผนที่กลุ่มชุดดินและตาราง ความเหมาะสมของดินกับการปลูกพืช ตำบลที่รับผิดชอบ)

**วิธีการ** บรรยาย ซักถาม แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติการอ่านการใช้แผนที่กลุ่มชุด ดินกับตารางความเหมาะสมของดินกับการปลูกพืชในตำบล ที่มอดินอาสาประจำตำบลนั้น รับผิดชอบ

ค. การวิเคราะห์ดินเบื้องต้น (2.45 ชั่วโมง)

**วัตถุประสงค์** ให้สามารถใช้เครื่องมือวิเคราะห์และแปลผลการวิเคราะห์ ดินได้

### เนื้อหา ทบทวนหลักการวัตถุประสงค์ของเครื่องมือวิเคราะห์ดิน

วิธีการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ดิน และการอ่านแปลผลจากการวิเคราะห์ดินและฝึกปฏิบัติวิธีการวิเคราะห์ดินโดยใช้เครื่องมือตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่าย และเน้นการอ่านแปลผลการวิเคราะห์ดินที่ได้ในการนำไปส่งเสริมแนะนำเกษตรกรต่อไป

### วิธีการ บรรยาย แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติจากของจริง

หมายเหตุ ผู้เข้ารับการอบรมต้องนำเครื่องมือวิเคราะห์ดินที่กรมพัฒนาที่ดินจัดหาให้มาด้วย

### ง. เทคนิคการเป็นวิทยากร (2 ชั่วโมง)

วัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มทักษะเทคนิค วิธีการเป็นวิทยากรที่ดีมีบุคลิกเป็นที่น่าสนใจ

### เนื้อหา บรรยายคุณลักษณะวิทยากรที่ดี เทคนิคการใช้ไมโครโฟน

ท่าทางในขณะบรรยายและการจัดลำดับขั้นตอนการบรรยายและ ฝึกปฏิบัติโดยแบ่งกลุ่ม ให้ผู้ที่มีรายชื่อเป็นวิทยากรฝึกบรรยายหน้าชั้นในหัวข้อที่ถนัดคนละ 3-5 นาที ภายใต้อการควบคุมและชี้แจงจากวิทยากรของสถานีพัฒนาที่ดิน และสำนักงานพัฒนาที่ดิน

### วิธีบรรยาย แบ่งกลุ่มและฝึกปฏิบัติ

### จ. การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (4.30 ชั่วโมง)

วัตถุประสงค์ ให้สามารถนำไปถ่ายทอดให้หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน แลเกษตรกรรู้วิธีใช้และประโยชน์ได้รับ ตลอดจนรู้วิธีการยื่นแบบฟอร์มความต้องการวัสดุมาเพื่อสถานีพัฒนาที่ดิน จะสนับสนุนให้ต่อไป

เนื้อหาศึกษาดูงานในพื้นที่ที่กำหนด ทบทวน ให้รู้จักผลิตภัณฑ์แต่ละตัว ให้รู้ถึงวิธีผลิตและวิธีใช้ตัวแทนหมอดินอาสาบรรยายประสบการณ์จากการใช้ผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดิน

วิธีการ ดูงานในพื้นที่ที่มีการบรรยายแลกเปลี่ยนความรู้กับเกษตรกรเจ้าของแปลงหรือตัวแทนหมอดินอาสาที่มีความถนัดในแต่ละผลิตภัณฑ์ เป็นผู้บรรยายตอบข้อซักถามแต่ละผลิตภัณฑ์ กับผู้เข้ารับการอบรมในแปลงปลูก การสาธิตวิธีการใช้ผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดิน เพื่อการเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุนอนุรักษ์ดินและน้ำ ในการผลิตพืชเพื่อไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคและสภาพแวดล้อม สนับสนุนปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร ปี 2547 ได้อย่างไรภายหลังการศึกษาดูงานในพื้นที่ ให้มีการสรุปผลการดูงานในพื้นที่ โดยมีเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินเป็นผู้นำการอภิปราย และคัดเลือกหมอดินอาสาที่มีประสบการณ์ปฏิบัติ และมีความชำนาญจากการใช้

ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดขึ้นร่วมอภิปรายในที่ประชุมใหญ่ เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมแสดงความ  
 คิดเห็นและเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน

### 3) การฝึกอบรมของหมอดินอาสาประจำอำเภอและจังหวัด รายละเอียด เพิ่มเติม

(1) การยกร่างเอกสารการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต  
 และสถานีพัฒนาที่ดิน ควรมีการพิจารณาร่วมกันในการยกร่างเนื้อหาของการฝึกอบรมให้เป็นไป  
 ตามกรอบหลักสูตรที่กรมพัฒนาที่ดิน ได้กำหนดและยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้การ  
 ฝึกอบรมของแต่ละสถานีพัฒนาที่ดินได้มาตรฐานและมีทิศทางเดียวกัน ดำเนินงานในลักษณะทีม  
 โดยใช้ความรู้ความสามารถและทักษะของนักวิชาการ รวมถึงประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของ  
 เจ้าหน้าที่สถานี เป็นหลักการในการในการยกร่าง และทำการปรับปรุงและพัฒนาให้ยกร่างเอกสาร  
 ฝึกอบรม มีความทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลเป้าหมายอย่างต่อเนื่องทุกปี

(2) การจัดทำแผนปฏิบัติการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน  
 จัดทำแผนปฏิบัติการฝึกอบรมแต่ละหลักสูตรให้สอดคล้องกับนโยบาย/แนวทางการดำเนินงาน  
 รวมถึงสภาพพื้นที่ มีรายละเอียด เป้าหมายวัตถุประสงค์ ระยะเวลาการดำเนินงาน และรายละเอียด  
 ค่าใช้จ่ายให้พร้อม (และหากเป็นไปได้ควรให้หมอดินอาสาในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผน  
 ด้วย เพื่อสร้างแผนปฏิบัติการที่ดีมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ การเปิด  
 โอกาสให้หมอดินอาสามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติการฝึกอบรมนี้ จะช่วยทำให้การเตรียม  
 การในเรื่องภารกิจอื่นๆที่รับผิดชอบในพื้นที่เป็นไปด้วยดีเช่นกัน)

(3) การเตรียมการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน หรือผู้จัดการ  
 ฝึกอบรมเตรียมการประสานงานเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่รวมถึงวิทยากรให้พร้อม  
 ดังนี้

(4) การประสานงาน เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินทำหนังสือแจ้งหมอดิน  
 อาสาเข้ารับการอบรม และควรให้มีการตอบรับด้วยเพื่อความชัดเจนในการเตรียมการ ในกรณีที่มี  
 เครือข่ายเป็นหมอดินตำบล อำเภอ หรือจังหวัด ก็จะทำให้การประสานงานในส่วนนี้เป็นไปอย่าง  
 รวดเร็วและราบรื่นมากขึ้น นอกจากนี้ ต้องเตรียมการทำหนังสือแจ้งประธานในพิธีเปิดการ  
 ฝึกอบรมและผู้มีเกียรติมาร่วมพิธี รวมถึงการประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆ ทุกแขนงเท่าที่สามารถ  
 ดำเนินการได้

(5) การเตรียมงบประมาณ เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินทำการขออนุมัติ  
 หลักการในเรื่องการฝึกอบรมและงบประมาณ รวมถึงเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ในระดับต้น

(6) การเตรียมสถานที่ฝึกอบรมรวมทั้งโสตทัศนูปกรณ์ เนื่องจากสถานที่ที่จัดฝึกอบรม เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการฝึกอบรม ดังนั้นจึงต้องมีการประสานเตรียมการสถานที่ฝึกอบรมที่เหมาะสม และสะดวกในการเดินทาง พร้อมโสตทัศนูปกรณ์ให้พร้อม(และหากไม่จำเป็น ควรหลีกเลี่ยงการใช้โรงแรม) และใช้อาคารฝึกอบรมหรืออาคารสำนักงาน ที่กรมพัฒนาที่ดินได้สร้างไว้ในพื้นที่

(7) การเตรียมวิทยากร รวมทั้งเอกสารและสื่อประกอบการบรรยายควรมีการประสานวิทยากรล่วงหน้า(หากเป็น ทางสำนักพัฒนาที่ดินเขตควรใช้ทีมวิทยากรที่เป็นเจ้าหน้าที่ของกลุ่มและฝ่ายต่างๆควบคู่กับเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน และตัวแทนหมอดินอาสาที่มีความรู้ความชำนาญ มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้เป็นหลักเพื่อทำให้เกิดองค์การการเรียนรู้ที่ดีเป็นการพัฒนาองค์การไปในตัว) ผู้จัดการฝึกอบรมควรทำการรวบรวมหัวข้อวิชาให้เป็นรูปเล่มเดียวกันครบทุกวิชา เพื่อเป็นคู่มือให้หมอดินอาสาทุกระดับ ได้นำไปศึกษาและปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้ จัดเตรียมเอกสารอื่นๆ และสื่อที่เป็นความรู้เช่น แผ่นปลิว แผ่นพลิก แผ่นพบ ไปสเตอร์ แผ่นภาพเทปเพลง/CD หมอดิน และแบบฟอร์มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับใบสำคัญการเงิน ใบเบิกวัสดุ (เมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด หญ้าแฝก สารเร่ง พด.1 ,พด.2 และพด.3 )เป็นต้น

(8) การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ ได้แก่ สารเร่ง พด. 1, พด. 2 และ พด. 3 พร้อมวัสดุอุปกรณ์เพื่อสาธิตวิธีการใช้ เสื่อและกระเป๋ารวมทั้งเครื่องเขียนและเครื่องมือวิเคราะห์ดินอย่างง่ายที่ต้องใช้ในการสาธิตและการอบรมเป็นต้น

(9) การฝึกอบรมเนื้อหาที่ใช้ในการอบรมหมอดินอาสา มีแนวทางตามกรอบหลักสูตรที่ได้กำหนด กล่าวคือ ในหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน จะเน้นลักษณะการเพิ่มศักยภาพความรู้และการทบทวนความรู้เดิม และการรับทราบบทบาทที่กรมพัฒนาที่ดิน กำหนดให้ในกรณีที่เป็นหมอดินอาสารายเดิม แต่จะเน้นการอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หากเป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านรายใหม่

ส่วนในหมอดินอาสาประจำตำบล อำเภอ หรือจังหวัด จะมีแนวทางการบรรยายหัวข้อวิชาการต่างๆ ในลักษณะการทบทวนและเน้นการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ดินอย่างง่ายและการอ่านค่าพิกัดในแผนที่ เป็นหลัก นอกจากนี้ จะเน้นเป็นพิเศษในเรื่องนโยบายการดำเนินงานรัฐบาล เช่น เรื่องเกษตรอินทรีย์หรือความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) กับการใช้ผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดิน และการตอบสนองนโยบายของกรมพัฒนาที่ดินในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรดินและที่ดิน เช่น นโยบายเพิ่มผลผลิต 10 เปอร์เซ็นต์ ลดค่าใช้จ่าย10 เปอร์เซ็นต์ ลดสารเคมี30 เปอร์เซ็นต์ เป็นต้น และรวมถึงการบริหารจัดการกลุ่มหมอดินอาสา เพื่อนำไปสู่การสร้างเครือข่ายและการพัฒนาองค์การการเรียนรู้ของหมอดินอาสาในระดับต่างๆ อย่างแท้จริง นอกจากนี้ จะเปิด

โอกาสให้มีการอภิปรายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นด้วยและที่ขาดเสียมิได้ในการฝึกอบรมแต่ละรุ่น คือ การจัดให้มีการเลือกตั้งประธาน/รองประธาน/กรรมการ/เลขานุการในแต่ละรุ่น เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม/สร้างเครือข่าย/ประสานงาน/ร่วมกิจกรรมในโอกาสต่อไป ตัวประธานที่ได้รับการเลือกตั้งก็จะเป็นตัวแทนของหมอดินอาสาในระดับต่างๆ เป็นหมอดินอาสาประจำตำบล อำเภอ หรือ จังหวัด แล้วแต่กรณี

(10) การประเมินผลการฝึกอบรมควรมีการจัดทำแบบฟอร์มประเมินผลทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม ลักษณะแบบฟอร์มควรสะดวกต่อการแสดงความคิดเห็น (แบบง่ายๆ) ทั้งนี้ ควรมีสาระที่ครอบคลุมทุกด้าน เพื่อเป็นข้อมูลนำไปประกอบพิจารณาพัฒนาฝึกอบรมในครั้งต่อไป และควรมีการประเมินผลด้านการติดตามผลการปฏิบัติงานหมอดินอาสา หลังการฝึกอบรมด้วย เพราะจะเป็นตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ที่แท้จริง

กรมพัฒนาที่ดิน (2546(ค): 1-2) ได้กล่าวไว้ว่า หมอดินอาสาประจำตำบลจะต้องฝึกอบรม หลักสูตร “การพัฒนาหมอดินอาสาประจำตำบล ปีงบประมาณ 2546”

การฝึกอบรมหมอดินอาสาประจำตำบลมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1) เพื่อให้หมอดินอาสาประจำตำบลมีความรู้ ความเข้าใจในการใช้แผนที่ข้อมูลกลุ่มชุดดิน ข้อมูลแผนที่ความเหมาะสมของดินกับพืชเศรษฐกิจ และสามารถอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้

2) สามารถใช้อุปกรณ์ตรวจสอบวิเคราะห์ดิน โดยสามารถแปลผลการวิเคราะห์ดินและบันทึกผลได้

3) สามารถเป็นวิทยากรบรรยาย และสาธิตงาน ด้านการพัฒนาที่ดิน ประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลได้

4) การเตรียมการฝึกอบรม การเตรียมตัวของเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินเขตร่วมกับสำนักงานฝึกอบรม ทำการคัดเลือกวิทยากร ที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอด วิชาความรู้เรื่องการพัฒนาที่ดิน งาน/โครงการ/กิจกรรม ที่กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการ และสามารถถ่ายทอด “เทคนิคการเป็นวิทยากร ” ให้แก่หมอดินอาสาได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

การเตรียมหมอดินอาสาที่จะเข้ารับการฝึกอบรมเป็นวิทยากร เนื่องจากหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเข้ารับการฝึกอบรมเป็นวิทยากร มีอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับการฝึกอบรม จึงควรมีการคัดเลือก หมอดินอาสา ตำบลละ 1 คน ซึ่งอาจจะเป็นหมอดินอาสาประจำตำบลหรือไม่ก็ได้

5) การอบรม การฝึกอบรม การฝึกอบรมหมอดินอาสาประจำตำบล มีกำหนดการอบรมออกเป็น 2 วัน โดยมีหัวข้อที่จะอบรมดังนี้

#### หัวข้อวิชา

- 1) เทคนิคการเป็นวิทยากรหมอดินอาสา 2 ชั่วโมง
- 2) ฝึกปฏิบัติการเป็นวิทยากรหมอดินอาสาความรู้เรื่องดินกลุ่มชุดดิน 6 ชั่วโมง
- 3) ระบบข้อมูลดินและแผนที่ความเหมาะสมของดินกับพืชเศรษฐกิจ 1 ชั่วโมง
- 4) แผนพัฒนาทรัพยากรดินระดับตำบล และการสนับสนุนศูนย์บริการ 1 ชั่วโมงและถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 5) การใช้ปุ๋ยในการปรับปรุงบำรุงดิน การใช้แฟกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ 2 ชั่วโมง
- 6) การเก็บตัวอย่างดิน 30 นาที
- 7) การใช้อุปกรณ์ตรวจสอบวิเคราะห์ดิน 1.30 ชั่วโมง
- 8) แบ่งกลุ่มสาธิตและฝึกใช้อุปกรณ์ตรวจสอบดิน 1.30 ชั่วโมง

กล่าวโดยสรุปแล้ว การฝึกอบรมของหมอดินประจำตำบล กำหนดอบรมในหลักสูตรการพัฒนาหมอดินอาสาประจำตำบล ซึ่งใช้เวลาในการฝึกอบรมจำนวน 2 วัน ซึ่งในการอบรมในแต่ละปีงบประมาณ ปัจจุบันยังคงใช้ชื่อหลักสูตรว่าหลักสูตร “การพัฒนาหมอดินอาสาประจำตำบล” เช่นเคย แต่หัวข้อวิชาที่ฝึกอบรมอาจจะเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจาก กรมพัฒนาที่ดินได้ทดลองผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ขึ้นมาเช่น พด.11 และ พด.12 เป็นต้น ดังนั้นการอบรมในแต่ละปีงบประมาณจึงมีการเสนอข่าวสารข้อมูลใหม่ๆ ให้แก่หมอดินอาสารับทราบด้วย

## 4. บริบทจังหวัดนครพนม

### 4.1 สภาพภูมิประเทศ

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดนครพนม (2544: 2-6) ได้สรุปรายละเอียดเกี่ยวกับจังหวัดนครพนมในประเด็นที่จำเป็นดังนี้

#### 4.1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

1) ลักษณะทางภูมิประเทศ จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดชายแดน ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยพื้นที่มีลักษณะเลียบยาวตามแนวชายฝั่งขวาของแม่น้ำ

โขง ประมาณ 153 กิโลเมตร อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16-18 องศาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 104 – 105 องศาตะวันออก มีระยะทางจากกรุงเทพมหานครประมาณ 735 กิโลเมตร จังหวัดนครพนม มีพื้นที่ประมาณ 5,512 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,445,400 ไร่ อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตอำเภอเซกา จังหวัดหนองคาย

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตอำเภอดงหลวง อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตอำเภอกุสุมาลย์ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร



ที่มา : <http://www.oceansmile.com/map/e/309s.gif> สืบค้น 10/06/51

จังหวัดนครพนม มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ความสูงของพื้นที่โดยเฉลี่ยสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 140 เมตร สภาพภูมิประเทศพอจะแบ่งออกได้เป็น 2 เขต ดังนี้

1. เขตตอนเหนือ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินสูงและที่ดอน มีป่าไม้สลับกับพื้นที่ราบที่ใช้ทำนา ทางเหนือสุดของจังหวัดในเขตอำเภอบ้านแพง มีเทือกเขาภูลังกาทอดผ่าน นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำไหลผ่าน คือ แม่น้ำสงครามและแม่น้ำอูน สำหรับอำเภอในเขตนี้คือ อำเภอบ้านแพง อำเภอศรีสงคราม อำเภอท่าอุเทน อำเภอนาหว้า อำเภอโพนสวรรค์ อำเภอนาทม

2. เขตตอนใต้ พื้นที่บริเวณใกล้แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนทางทิศตะวันตก ซึ่งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงออกไปมีพื้นที่ดอนมีสภาพเป็นป่าเต็งรัง พื้นดินส่วนมากมีลักษณะเป็นหินลูกรัง บางแห่งมีลักษณะที่เนินและที่ราบสลับกัน มีแม่น้ำก่ำไหลผ่านพื้นที่ทางใต้สุดของจังหวัด ในเขตอำเภอนาแกมีเทือกเขาภูพานทอดเป็นแนวกั้นเขตระหว่างจังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหาร สำหรับอำเภอที่อยู่ในเขตนี้ ได้แก่ อำเภอเมืองนครพนม อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอปลาปาก อำเภอนาแก และอำเภอวังยาง

**4.1.2 ลักษณะภูมิอากาศ** สำนักงานพาณิชย์จังหวัดนครพนม (2544: 2-6) ได้กล่าวไว้ว่า สภาพภูมิอากาศของจังหวัดนครพนมแบ่งออกเป็น 3 ฤดู ได้แก่

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ – กลางเดือนพฤษภาคมของทุกปี ฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนอบอ้าว อุณหภูมิเฉลี่ย 25–35 องศาเซลเซียส และมีอุณหภูมิสูงสุดอยู่ในช่วง 37–40 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม – กลางเดือนตุลาคมของทุกปี ในบางส่วนของจังหวัดมีฝนตกชุกโดยเฉพาะพื้นที่อำเภอที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง จะประสบอุทกภัยได้รับความเสียหายเป็นประจำทุกปี เช่น อำเภอเมือง อำเภอบ้านแพง อำเภอท่าอุเทน เป็นต้น ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,279.7 มิลลิเมตร/ปี ในปี พ.ศ. 2545 มีปริมาณฝนรวมทั้งสิ้น ประมาณ 2,984.3 มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม – กลางเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี โดยทั่วไปอากาศจะหนาวเย็น อุณหภูมิเฉลี่ย 10-12 องศาเซลเซียส ในปี 2544 (24 ธันวาคม 2544) มีอุณหภูมิต่ำสุด 10.0 องศาเซลเซียส

#### 4.1.3 ทรัพยากรดิน

1) **สภาพธรณีสัณฐาน** สภาพธรณีสัณฐานของจังหวัดนครพนม แบ่งออกได้เป็น 4 สภาพดังนี้

(1) สันดินริมน้ำเก่า เป็นบริเวณสันดินริมน้ำที่มีน้ำท่วมถึงในอดีตและปัจจุบันเกิดเป็นแนวแคบๆ เกิดตามริมฝั่งน้ำโขงและลำห้วยใหญ่ต่างๆ เช่น ลำน้ำสงคราม ลำน้ำก่ำ และลำน้ำอูน เป็นต้น

(2) ที่ราบน้ำท่วมถึง เป็นที่ราบลุ่มหลังสันดินริมน้ำ บางแห่งพบตามบริเวณใกล้ๆ กับหนองน้ำ หนองน้ำอาจเกิดเป็นร่องน้ำหรือบึงไค้งเก่าเกิดจากการเปลี่ยนทิศทางของลำน้ำ หรืออาจเป็นผลจากการยุบตัวของดิน

(3) สภาพลานตะพักลำน้ำ บริเวณที่เป็นลานตะพักลำน้ำมีสภาพพื้นที่อยู่สูงกว่าที่ราบน้ำท่วมขึ้นมา พบแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ลานตะพักระดับต่ำ ลานตะพักระดับกลาง ลานตะพักระดับสูง มีสภาพพื้นที่ราบเรียบ เกือบราบเรียบ เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงลูกคลื่นลอนชัน ดินเกิดจากตะกอนที่น้ำพัดพามาทับถมไว้ในอดีตกาล ตอนบนมีเนื้อดินเป็นทรายหรือดินร่วนปนทรายและเหนียวขึ้นตามความลึก อาจมีชั้นศิลาแลงปะปนอยู่ในบางพื้นที่

(4) สภาพพื้นที่เป็นภูเขาและที่ลาดเชิงเขา พื้นที่ไม่มากนัก ตอนเหนือในท้องที่อำเภอบ้านแพงมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 200 – 400 เมตร มีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลึก

#### 4.1.4 ทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำ

1) ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดนครพนมมีพื้นที่ ป่าไม้ ประมาณ 3,445,400 ไร่ ปี 2551 มีเนื้อที่ป่า คงเหลือประมาณ ร้อยละ 10 (พื้นที่ป่าทุกประเภท) ประเภทของป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง มีป่าเบญจพรรณบางส่วน และป่าดงดิบแล้งในพื้นที่บางส่วน ชนิดพันธุ์ไม้มีค่า ได้แก่ ยาง ประดู่ แดง เต็ง รัง มะค่าโมง เป็นต้น พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในบริเวณพื้นที่ตอนล่างตามแนวเขตติดต่อกับจังหวัดมุกดาหาร (ในพื้นที่อำเภอนาแก) เป็นทิวเขา ภูพานซึ่งพาดผ่านหลายจังหวัด ประกอบด้วยป่าดงดิบแล้ง

ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง เป็นแหล่งต้นน้ำของพื้นที่ใกล้เคียง

จังหวัดนครพนมมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 12 ป่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในท้องที่จังหวัดตามกฎกระทรวง รวม 565,360 ไร่ และได้มอบพื้นที่ป่าสงวนให้ ส.ป.ก. ประมาณ 296,490 ไร่ (ส.ป.ก. ได้ส่งมอบคืนให้กรมป่าไม้ 10,200 ไร่) ทำให้ป่าสงวนแห่งชาติปัจจุบันคงเหลือเพียง 268,800 ไร่

2) แหล่งน้ำที่สำคัญมี 5 แห่งคือ 1) แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำขนาดใหญ่ เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยถือร่องน้ำลึกเป็นแนวเขต แม่น้ำโขงนับว่ามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของจังหวัดเป็นอย่างยิ่ง 2) แม่น้ำสงคราม ต้นกำเนิดในท้องที่อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ไหลผ่านท้องที่อำเภอเซกา จังหวัด

หนองคาย อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ผ่านอำเภอศรีสงคราม และไหลสู่แม่น้ำโขงที่ตำบลไชยบุรี อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม 3) ลำน้ำยาม ต้นกำเนิดในท้องที่จังหวัดสกลนคร ไหลผ่านอำเภอศรีสงครามมาบรรจบลำน้ำสงครามที่บ้านปากยาม ตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 4) ลำน้ำก่ำ ต้นกำเนิดในท้องที่จังหวัดสกลนคร ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่ตำบลน้ำก่ำอำเภอธาตุพนม 5) ลำน้ำอูน ต้นกำเนิดในท้องที่จังหวัดสกลนคร ไหลผ่านอำเภอนาหว้ามาบรรจบกับลำน้ำสงครามที่บ้านปากอูน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

#### 4.2 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

สำนักงานเกษตรจังหวัดนครพนม (พ.ศ. 2551: 9) กล่าวเกี่ยวกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ไว้ดังนี้

##### 4.2.1 สภาพทางสังคม

1) การปกครอง จังหวัดนครพนมแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 อำเภอ 97 ตำบล 1,101 หมู่บ้าน มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 10 แห่ง (เทศบาลเมือง 1 แห่ง / เทศบาลตำบล 9 แห่ง) มีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 95 แห่ง และสภาตำบล 2 แห่ง

2) การเมือง สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) 2 คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) 4 คน แบ่งเป็น 2 เขต

3) ประชากร จังหวัดนครพนมมีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 721,540 คน เป็นชาย 360,525 คน เป็นหญิง 361,015 คน ความหนาแน่นของประชากรอาศัยอยู่ในเขตเมืองและร้อยละ 87.5 อยู่ในเขตชนบท ลักษณะประชากร ประชากรจังหวัดนครพนม ประกอบด้วยชน 7 เผ่า ได้แก่ ไทยลาว ผู้ไท ฉ้อ โซ่ กะเลิง และแสก นอกจากนี้ยังมีชาวไทยเชื้อสายจีนและเวียดนามร่วมอาศัยอยู่ทุกชนเผ่าและเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

4) การศึกษา การดำเนินการตามนโยบายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา (ปริญญาตรี 4 ปี) ของจังหวัดนครพนม มีสถานศึกษาที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรี ดังนี้คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ส่วนขยายจังหวัดนครพนม วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครพนม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาเขตนครพนม

##### 4.2.2 สภาพเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีฐานะค่อนข้างยากจน จำนวนครัวเรือนยากจน 37,678 ครัวเรือน ผลิตภัณฑ์รวม (GPP) 15,222.01 ล้านบาท รายได้เฉลี่ย 23,185 บาท / คน / ปี (ข้อมูล พ.ศ. ปี 2545 / 2546) ส่วนสภาพทางการเกษตร จังหวัดนครพนม มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 1,435,653 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 41.67 ของพื้นที่ทั้งหมด พืชเศรษฐกิจ

ที่สำคัญของจังหวัดคือ ข้าว มันสำปะหลัง ยาสูบ อ้อย ปอ สับปะรด มะเขือเทศและกระเทียม ข้าวและกระเทียมเป็นพืชเศรษฐกิจที่จังหวัดสามารถผลิตได้ในปริมาณมาก พอเพียงที่จะส่งเป็นสินค้าออกไปยังจังหวัดใกล้เคียง นอกจากพืชเศรษฐกิจสภาพการเกษตรอื่นๆ ที่ประกอบการอยู่ได้แก่ ปศุสัตว์และป่าไม้ สำหรับพืชอุตสาหกรรมที่ผลิตป้อนโรงงานอุตสาหกรรมคือ อ้อย สับปะรดและมะเขือเทศ

สรุปว่า จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดชายแดนอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีลักษณะเป็นแนวยาวเลียบตามฝั่งขวาของแม่น้ำโขงซึ่งมีพื้นที่ทิศเหนือติดอำเภอ บึงโขงหลง จังหวัดหนองคาย ทิศใต้ติดอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ทิศตะวันออกติดแม่น้ำโขงและทิศตะวันตกติด อำเภอกุสุมาลย์ มีพื้นที่ทั้งหมด 5,512.67 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ ทิศเหนือเป็นที่ดอน ทิศใต้เป็นที่ลุ่ม การปกครองแบ่งเป็น 12 อำเภอ 97 ตำบล 1,010 หมู่บ้าน สภาพเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพการเกษตร อาชีพหลักทำนา อาชีพรองค้าขาย สังคมประกอบไปด้วยชน 7 เผ่า

## 5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 5.1 บทบาท

ลัดดาวัลย์ อนุกุล (2522) ศึกษาปัจจัยบางประการที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ของสตรีอาสาสมัคร จากการศึกษาพบว่า การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบ การวางตัวเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง พบว่าสตรีอาสาสมัครส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 54.7 ของประชากรทั้งหมดเคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับงานอาสาสมัคร และร้อยละ 44.3 ยังไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับงานอาสา แม้จะได้ทำหน้าที่อาสาสมัครเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ซึ่งอาจทำให้สตรีอาสาสมัคร เหล่านั้นไม่ทราบและเข้าใจจุดมุ่งหมายของงานสังคมสงเคราะห์และวิธีปฏิบัติอย่างถูกต้อง

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ (1978: 185-229) ศึกษาวิจัยประเมินผลการปฏิบัติงานของ อสม.จังหวัดขอนแก่น ในปี 2521 เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานและการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของ อสม. พบว่า อสม. ที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพดีนั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน และส่วนมากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เป็นหมอพื้นบ้านมาก่อน

เบญญา ยอดดำเนิน (2522: 52-56) ประเมินผลการปฏิบัติงานของ อสม.อำเภอ

ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ปี 2521 ศึกษาโดยมานุษยวิทยา พบว่าการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและ อสม. การนิเทศเยี่ยมเยียน และการได้รับสิ่งสนับสนุน ล้วนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานของ อสม. ทั้งสิ้น

ไกรสิทธิ์ ดันติสิรินทร์ (2524: 34-37) ประเมิน โครงการสาธารณสุขมูลฐาน ปี 2523 พบว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดของการปฏิบัติงานของ ผสส. และ อสม. คือต้องประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ทราบว่า ผสส. และ อสม. มีบทบาทอย่างไรบ้าง

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ และคณะ (2524: 3-4) ศึกษาประเมิน โครงการสาธารณสุขมูลฐานไทย ปี 2524 พบว่า สาเหตุสำคัญที่ ผสส. ขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานคือการขาดการยอมรับนับถือหรือไม่รับรู้ของชาวบ้านต่อการมี ผสส. การปฏิบัติงานในระยะยาวของ อสม. ได้ผลไม่น่าพึงพอใจปัญหาที่เป็นสาเหตุเกี่ยวข้องคือ การนิเทศงานและการสนับสนุนจากรัฐ สรุปได้ว่า บทบาทจากการยอมรับจากประชาชนในหมู่บ้าน การมีประสบการณ์ในการทำงานและการอบรมเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบให้เข้าใจจุดมุ่งหมายในการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จ

## 5.2 หมอเดิน

กรมพัฒนาที่ดิน (2539: 22) ศึกษาการประเมินผลโครงการหมอเดินอาสาประจำหมู่บ้าน พ.ศ. 2539 ว่าหมอเดินอาสาส่วนใหญ่มาจากการคัดเลือกจากผู้ใหญ่บ้านและสิ่งจูงใจที่ทำให้เข้ามารับการอบรมเพื่อเป็นหมอเดินอาสาเพื่อต้องการความรู้ไปใช้ในการเกษตรของตนเองและเพื่อนบ้าน ส่วนพื้นฐานความรู้ของหมอเดินอาสาหลังจากอบรมแล้ว ปรากฏว่าเกณฑ์ความรู้ของหมอเดินอาสาอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ความถี่ในการที่หมอเดินอาสาจะนำความรู้ไปแนะนำต่อเกิน 6 ครั้งขึ้นไป มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนมากจะนำไปแนะนำเพียง 1-3 ครั้งเท่านั้น แล้วหยุดทำการแนะนำต่อ อาจเนื่องมาจากสาเหตุที่หมอเดินอาสาขาดอุปกรณ์ในการแนะนำเช่นขาดเอกสารแนะนำเครื่องมือที่จะใช้ทดสอบต่างๆ จึงทำให้หมอเดินอาสาขาดความมั่นใจต่อการที่จะนำความรู้ไปแนะนำต่อ ในด้านการประสานงานหรือกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินจะเห็นได้ว่ายังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมาก ทั้งนี้เนื่องจากขาดการติดต่อประสานงานจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินและหมอเดินอาสาไม่มีเวลาเพียงพอในการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่ส่วนในเรื่องทัศนคติและความคิดเห็นของหมอเดินอาสาจะเห็นได้ว่าหมอเดินอาสาที่มีความคิดเห็นว่าคุณเองมีความเหมาะสมในการที่จะได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นหมอเดินอาสาด้วยเหตุผลที่ว่าตนเองเข้ามารับการอบรมด้วยความสมัครใจและเคยผ่านการอบรมจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินมาแล้วเนื้อหาวิชาที่เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินนำมาอบรมค่อนข้างยากแต่หมอเดินอาสาก็พอที่จะไปแนะนำต่อไป

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 12) ได้ศึกษาการประเมินผลการเพิ่มประสิทธิภาพหมอเดินอาสาประจำตำบลเพื่อเป็นวิทยากร ว่าตั้งแต่เริ่มโครงการหมอเดินอาสาในปี 2538 พบว่าโครงการมี

ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการดำเนินงานมาโดยตลอด ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้หมอดินอาสา ยังขาดความมั่นใจการที่จะแนะนำความรู้แก่เพื่อนบ้านหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกหมอดินอาสาใน ระยะเริ่มแรกของโครงการยังขาดหลักเกณฑ์ที่รัดกุมในการได้รับสิทธิพิเศษจากกรมพัฒนาที่ดิน เกษตรกรเพื่อนบ้านยังขาดความเชื่อมั่นในตัวหมอดินอาสาความพร้อมของอุปกรณ์ที่จะใช้เป็นสื่อ ให้หมอดินอาสานำมาประกอบการแนะนำและถ่ายทอดความรู้ยังไม่เพียงพอ ที่ชำรุดแล้วก็ไม่มีการ เปลี่ยนทดแทนหมอดินอาสายังไม่ค่อยเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาเท่าที่ควรและยังขาด ความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการหมอดินสาขงประมาณในการดำเนินงานโครงการหมอดินอาสา ยังมีการจัดสรรให้ไม่เพียงพอกับการดำเนินงานคำตอบแทนและสิ่งจูงใจที่หมอดินอาสาควรได้รับ การติดต่อประสานงานของเจ้าหน้าที่ยังไม่ทั่วถึงเทียบกับจำนวนหมอดินอาสาที่มีอยู่ในปัจจุบันและ นโยบายการดำเนินงานในบางพื้นที่ยังขาดความแน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงคำสั่งในการปฏิบัติงาน บ่อยๆ

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 33) ได้อธิบายจากการประเมินผล การเพิ่มประสิทธิภาพ หมอดินอาสาประจำตำบลเพื่อเป็นวิทยากร พบว่าการสร้างเครือข่ายหมอดินอาสาภายในตำบลยังมี จำนวนไม่มากนัก หรือยังไม่ค่อยจะแน่ใจว่าจะดำเนินการนี้ได้เป็นผลสำเร็จ จึงมีเพียงร้อยละ 33.3 เท่านั้น ที่หลังเข้ารับการอบรมความรู้ในการเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อการเป็นวิทยากร มีการสร้าง เครือข่ายหมอดินอาสา และอีกร้อยละ 66.7 ยังไม่มีการสร้างเครือข่ายหมอดินอาสาเลย

กรมพัฒนาที่ดิน (2548: 40) จากการประเมินผล จุดเรียนรู้และศูนย์บริการงาน พัฒนาที่ดินประจำตำบลเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลที่ได้รับความรู้เรื่องการพัฒนาดิน/การปรับปรุงบำรุง ดิน การอนุรักษ์ดินและน้ำพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 66.42 ได้รับความรู้เรื่องพัฒนาที่ดิน การปรับปรุงบำรุงดิน การอนุรักษ์ดินและน้ำ จากหมอดินอาสาประจำตำบล รองลงมา คือ จาก เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน ร้อยละ 26.59 มีเกษตรกรจำนวน ร้อยละ 3.33 ได้รับความรู้จากแหล่ง อื่นๆเช่น เพื่อนบ้าน หรือเกษตรกรรายอื่น ที่ได้รับความรู้มาจากเจ้าหน้าที่ต่างๆ มาแล้ว และ เกษตรกร ส่วนน้อยเพียงร้อยละ 1.66 ได้รับความรู้จากกำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน / องค์การบริหารส่วน ตำบล

สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายหมอดินอาสาภายในตำบลยังมีจำนวนไม่มาก เกี่ยวกับแหล่งข้อมูลที่ได้รับความรู้เรื่องการพัฒนาหมอดิน/การปรับปรุงบำรุงดิน การอนุรักษ์ดิน และน้ำพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 66.42 ได้รับความรู้เรื่องพัฒนาที่ดิน